

MASTER'S THESIS

Sexchatting, de (on)voorzienbare strafbepaling in het licht van het legaliteitsbeginsel

Een onderzoek naar sexchatting uit de Wet Seksuele Misdrijven in verhouding tot de strafbaarstelling van andere soortgelijke gedragingen in het licht van het legaliteitsbeginsel

Adriaanse, L.M.

Award date:

2022

Awarding institution:

Department of Public Law

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 08. Jun. 2023

Open Universiteit
www.ou.nl

Sexchatting, de (on)voorzienbare strafbepaling in het licht van het legaliteitsbeginsel.

Een onderzoek naar sexchatting uit de Wet Seksuele Misdrijven in verhouding tot de strafbaarstelling van andere soortgelijke gedragingen in het licht van het legaliteitsbeginsel.

<i>Naam:</i>	L.M. (Loretta) Adriaanse
<i>Studentnr.:</i>	851857548
<i>Opleiding:</i>	Open Universiteit, Master Rechtsgeleerdheid
<i>Vak:</i>	RM9906 Scriptie
<i>Begeleider:</i>	mw. mr. dr. A.J.H. de Bruijn
<i>Examinator:</i>	mw. dr. L. Strikwerda
<i>Aantal woorden:</i>	12.134 woorden
<i>Inleverdatum:</i>	13 september 2022

Voorwoord/Dankwoord

Voor u ligt de scriptie “Sexchatting, de (on)voorzien strafbepaling in het licht van het legaliteitsbeginsel”. Deze scriptie heb ik geschreven in het kader van mijn master Rechtsgeleerdheid nadat ik de charmes van de online vormen van strafrecht bij het mastervak ‘Strafrechtspleging in de digitale samenleving’ heb gezien. Het was een lange rit met veel hindernissen. Hindernissen die mij ook erg veel motivatie en kracht gaven om mijn schouders eronder te zetten. In het bijzonder wil ik dan ook mijn scriptie opdragen aan mijn broer. Bij de start van mijn scriptie, en ook al reeds met eerdere mastervakken, heb ik meerdere avonden steeds weer opnieuw met hem gebrainstormd om tot nieuwe gedachtegangen te komen en bracht hij mij met een luisterend oor altijd weer tot nieuwe inzichten. Dat we helaas begin dit jaar een enorme klap moesten krijgen, met daaropvolgend een operatie en bestralingen, en hij toch altijd maar bleef doorgaan met zijn werk en herstel, gaf mij extra kracht om deze scriptie voor hem af te ronden. Chris, deze is voor jou. Zonder jouw motivatie als voorbeeld, had ik deze scriptie niet kunnen afronden. Zoals je zelf zegt “you should always be your own motivator”.

Voorts wil ik een grote dank uitbrengen aan mijn scriptiebegeleider, mevrouw A.J.H. de Bruijn. Zij heeft mij iedere keer weer gemotiveerd en uitgedaagd verder te denken en altijd haar vertrouwen in mij geuit. Dit gaf mij veel zelfvertrouwen waardoor ik daadwerkelijk grenzen heb durven verleggen. Haar kritische blik heeft ervoor gezorgd dat ik altijd zeer gefocust ben gebleven. U bent een docent met enorme passie voor uw vak en die kracht geeft u over aan uw studenten. Dank daarvoor. Ook mijn partner en ouders wil ik via deze weg bedanken voor alle geduldige momenten met mij, het opvangen van onze dochter zodat ik gefocust aan de scriptie kon werken en mij op momenten dat het enorm tegenzat weer moed en vertrouwen in mijzelf konden inspreken. Zonder jullie had ik hier zeker niet gestaan. Jullie vertrouwen in mij hebben ervoor gezorgd dat ik nooit het vertrouwen in mijzelf en de afronding van deze master ben verloren.

Ik wens u veel plezier met het lezen van mijn masterscriptie.

Loretta Adriaanse

Hoorn, 13 september 2022

Inhoudsopgave

VOORWOORD/DANKWOORD	2
AFKORTINGEN.....	4
HOOFDSTUK 1: INLEIDING	5
1.1. AANLEIDING.....	5
1.2. PROBLEEMSTELLING/DEELVRAGEN.....	6
1.3. METHODIEK EN AFBAKENING	7
1.4. LEESWIJZER	7
HOOFDSTUK 2: HET NIEUW VOORGESTELDE WETTELIJK KADER VAN ‘SEXCHATting’	9
2.1. INLEIDING	9
2.2. ACHTERGROND EN DOELSTELLING NIEUW STRAFDELICT ‘SEXCHATting’	9
2.3. WAT WORDT ONDER ‘SEXCHATting’ VERSTAAN?.....	10
2.3.1. <i>Leeftijd verdachte en slachtoffer/opzetvereiste</i>	10
2.3.2. <i>Communicatie</i>	11
2.3.3. <i>Indringend karakter/vergaande communicatie en interactie criterium</i>	12
2.3.4. <i>Schadelijkheids criterium</i>	13
2.4. ANDERE IN COMBINATIE MET ‘SEXCHATting’ VOORKOMENDE OF VERGELIJKBARE DELICTSOMSCHRIVINGEN	14
2.4.1. <i>Grooming</i>	14
2.4.2. <i>Aanbieden schadelijke visuele weergaven aan personen beneden de 16 jaren</i>	15
2.5. TUSSENCONCLUSIE.....	15
HOOFDSTUK 3: LEGALITEITSBEGINSEL/LEX CERTA-BEGINSEL	16
3.1. INLEIDING	16
3.2. INHOUD EN REIKWIJDTE VAN HET LEGALITEITSBEGINSEL / NULLA POENA-BEGINSEL	16
3.3. LEX CERTA-BEGINSEL.....	17
3.3.1. <i>Bestimmtheitsgebot</i>	17
3.3.2. <i>Sanctierecht en toelaatbare onduidelijkheid</i>	18
3.3.3. <i>Onduidelijkheden in de wettekst</i>	19
3.4. SAMENLOOPREGELING: EENDAADSE/MEERDAADSE SAMENLOOP EN DE LEX SPECIALIS.....	19
3.4.1. <i>Eendaadse samenloop</i>	20
3.4.2. <i>Lex specialis-regeling</i>	21
3.4.3. <i>Meerdaadse samenloop</i>	22
3.5. TUSSENCONCLUSIE.....	23
HOOFDSTUK 4: VERHOUDING ‘SEXCHATting’ MET HET LEGALITEITSBEGINSEL	24
4.1. INLEIDING	24
4.2. TOETSING VOORGESTELDE DELICT MET BETREKKING TOT VOORZIENBAARHEID IN STRAFBARE GEDRAGING.....	24
4.3. TOETSING VOORGESTELDE DELICT MET BETREKKING TOT VOORZIENBAARHEID IN BESTRAFFING	25
4.3.1. <i>Combinatie tekst en afbeelding</i>	25
4.3.2. <i>Samenloop</i>	26
4.3.3. <i>Tekstuele communicatie als op zichzelf staande feitelijke gedraging</i>	27
4.4. ONVOORZIENBAARHEID	28
4.4.1. <i>Onvermijdelijke overlap</i>	28
4.4.2. <i>Semantische of wetssystematische onduidelijkheid</i>	29
4.5. TUSSENCONCLUSIE: GESPANNEN PUNTEN	30
HOOFDSTUK 5: CONCLUSIE	31
LITERAATUUR- EN JURISPRUDENTIELIJST	33
LITERAATUUR	33
JURISPRUDENTIE.....	36
PARLEMENTAIRE STUKKEN.....	37

Afkortingen

art.	artikel
ECLI	De European Case Law Identifier
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens
GW	Grondwet
HR	Hoge Raad
<i>NJ</i>	Nederlandse Jurisprudentie
NOvA	Nederlandse Orde van Advocaten
m.nt.	Met noot
MvT	Memorie van Toelichting
OM	Openbaar Ministerie
par.	paragraaf
Rb.	rechtbank
r.o.	rechtsoverweging
Stcrt.	Staatscourant
Stb.	Staatsblad
Sr	Wetboek van Strafrecht
Sv	Wetboek van Strafvordering

Om de leesbaarheid te vergroten worden de bewoordingen “Wetboek van Strafrecht” en de afkorting “Sr” wisselend gebruikt.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1. Aanleiding

In de loop der jaren hebben digitale ontwikkelingen voor grote veranderingen op het gebied van seksueel kindermisbruik gezorgd.¹ Door een toename van internet, social media en smartphones is online seksueel contact gemakkelijker geworden. Jongeren lopen steeds eerder zonder ouderlijk toezicht met een smartphone rond. Bovendien is het gemakkelijker om zich anoniem op het internet te begeven.² De aard en verschijningsvorm van bestaande criminele handelingen zijn hierdoor veranderd waardoor er nieuwe vormen van (online) strafrechtelijke handelingen zijn ontstaan.³ Als reactie hierop heeft de minister van Veiligheid en Justitie op 12 mei 2020 de nieuwe Wet Seksuele Misdriften voorgesteld om de zedenwetgeving juridisch-technisch bij de tijd te brengen en een duidelijker beeld aan ouders af te geven over de strikter geworden internationale en maatschappelijke opvattingen over seksuele grensoverschrijdingen.⁴ Het wetsvoorstel is tevens een reactie op een WODC-onderzoek van Rijksuniversiteit Groningen waarin de aanbeveling kwam *“om de huidige zedenwetgeving uit een oogpunt van samenhang, complexiteit en normstelling, integraal te herzien en de toepasbaarheid hiervan voor praktijkjuristen te verbeteren”*, aldus De Rijksuniversiteit Groningen.⁵ De zedenwetgeving is de afgelopen jaren meerdere malen gewijzigd waardoor meerdere delictomschrijvingen elkaar veel overlappen, te ingewikkeld zijn en er verbetering voor juristen nodig is.⁶ Ook beoogt De minister met de voorgestelde wetgeving een betere voorzienbaarheid van delicten voor ouders te geven en slachtoffers de kans te bieden in meer gevallen aangifte te kunnen doen nu de roep op strafrechtelijk optreden steeds groter wordt.⁷ Er wordt dan een adequatere reactie geboden wat als strafwaardig handelen gezien wordt.⁸ Zo is in het wetsvoorstel onder andere een nieuw delict vormgegeven, te weten het delict ‘sexchatting’. Met dit nieuwe delict beoogt de minister het stelselmatig mondeling of schriftelijk seksueel benaderen van een minderjarige onder de 16 jaar strafbaar te stellen.⁹ Het verschil met sexting is dat sexting een overkoepelende benaming is voor verschillen soorten digitale seksuele communicatie.¹⁰ Sexting is het versturen van een seksueel bericht als tekst of afbeelding zonder dat daarop een antwoord vereist is. Zo kan sexting door middel van een afbeelding ook als kinderpornografie uit het nieuw voorgestelde artikel 251 Sr gezien worden en dus een beeldvormend strafbaar feit inhouden.

---

¹ Factsheet Seksueel kindermisbruik, Expertisebureau Online Kindermisbruik, laatste update januari 2021, raadpleegbaar via www.eokm.nl.

² *Kamerstukken II* 2015/16, 29 279, nr. 300, p. 2.

³ Budde & Lagerwey 2018, p. 85; Ten Voorde 2016, p. 195; Lindenberg & van Dijk 2015 (WODC-onderzoek).

⁴ *Kamerstukken II* 2019/20, 29 279, nr. 592.

⁵ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdriften, p. 9, Lindenberg & van Dijk 2015 (WODC-onderzoek).

⁶ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdriften, p. 9.

⁷ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdriften, p. 1-2.

⁸ *Kamerstukken II* 2016/17, 29 279, nr. 394, p. 1.

⁹ Artikel 250 lid 1 onder a Sr (nieuw).

¹⁰ *Kamerstukken II* 2015/16, 29279, nr. 300, p. 2.

1.2. Probleemstelling/deelvragen

Reeds voor het wetsvoorstel heeft de wetgever het verzenden van een seksuele foto of afbeelding aan een minderjarige gesanctioneerd met één jaar gevangenisstraf.¹¹ Het verzenden van seksuele teksten aan minderjarigen was tot op zekere hoogte nog niet strafbaar tot dit wetsvoorstel. Toch is tot op heden hoogstwaarschijnlijk vaak tekst en afbeelding gecombineerd in één of meerdere berichten aan een minderjarige. Opmerkelijk is dat de minister in de Memorie van Toelichting zelf ook uitgaat van een combinatie van beeld en schrift maar dan toch twee afzonderlijke strafbepalingen opstelt.¹² Er bestaat dan de mogelijkheid dat een verdachte zich aan meerdere delicten en dus aan meerdere strafaansprakelijkheden tegelijk bloot stelt. Het legaliteitsbeginsel eist een voldoende duidelijke en nauwkeurige wettelijke strafbepaling. Normaliter kan artikel e.v. 55 Sr een soelaas bieden voor onvermijdelijke overlap maar de vraag is of deze artikelen dat kunnen en of het daadwerkelijk de bedoeling is dat de wetgever mogelijk in elke situatie dient te voorkomen dat één gedraging onder meerdere delictsomschrijvingen valt. In deze masterscriptie zal ik dan ook een antwoord geven op de volgende vraagstelling:

‘Staat de strafbaarstelling van het nieuw voorgestelde delict ‘sexchatting’ uit de Wet Seksuele Misdrijven, gelet op de strafbaarstelling van soortgelijke gedragingen, op gespannen voet met het legaliteitsbeginsel?’

Voor de beantwoording van bovenstaande probleemstelling heb ik de volgende deelvragen geformuleerd:

1. *Wat is de inhoud en reikwijdte van het nieuw voorgestelde delict ‘sexchatting’ in artikel 250 lid 1 onder a Sr (nieuw)?*
2. *Wat is de inhoud en reikwijdte van het legaliteitsbeginsel?*
3. *Wat is de inhoud en reikwijdte van het lex certa-beginsel als subbeginsel van het legaliteitsbeginsel?*
(Omwille van de omvang van deze masterscriptie zal de focus liggen op de betekenis en reikwijdte van het correctiemechanisme die artikel 55 e.v. Sr als vorm van het lex certa-beginsel bieden, met daarbij de behandeling van de eendaadse- en meerdaadse samenloop, inclusief generalis-specialis-verhouding en de juridische/systematische specialis)
4. *Wat is de inhoud en reikwijdte van de delicten (poging tot) grooming, vertonen van een schadelijke visuele weergave aan een minderjarige beneden de leeftijd van zestien jaren, kinderpornografie, belaging, bedreiging, (poging tot) feitelijke aanranding, (poging tot) verleiding, eenvoudige belediging?*
5. *Hoe verhoudt het nieuw voorgestelde delict ‘sexchatting’ uit de Wet Seksuele Misdrijven zich tot het legaliteitsbeginsel (en het subbeginsel lex certa-beginsel) gelet op de verhouding met de strafbaarstelling van soortgelijke gedragingen?*

---

¹¹ Schadelijke afbeelding vertonen aan persoon beneden de leeftijd van zestien jaren uit artikel 240a Sr (huidig).

¹²MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 8.

1.3. Methodiek en afbakening

Voornoemd onderzoek zal een toetsing aan een beginsel, te weten het legaliteitsbeginsel, betreffen. Voor voornoemd onderzoek zal ik gebruik maken van literatuur- en jurisprudentieonderzoek. Om een duidelijk beeld te scheppen van wat het nieuw delict 'sexchatting' inhoudt en welke reikwijdte aan dit delict wordt gepoogd te geven, zal ik allereerst alle kamerstukken en vragen/opmerkingen van verschillende partijen raadplegen. Zo is het wetsvoorstel van mei 2020 tot augustus 2020 in consultatie gebracht en is er de mogelijkheid geboden voor eenieder om op dit voorstel te reageren. Ook is door de minister specifiek aan onder andere de Raad voor de Rechtspraak en de Nederlandse Orde van Advocaten om een reactie op het wetsvoorstel gevraagd en zijn er vanuit de literatuur door verschillende auteurs een mening op het wetsvoorstel gegeven. Deze masterscriptie legt de focus op online contact met minderjarigen nu op dat vlak een spanningsveld met andere (online) strafbare delicten bestaat. De offline communicatievormen worden niet nader behandeld. Vervolgens onderzoek ik de inhoud en reikwijdte van het (materiele) legaliteitsbeginsel, met daarbij het subbeginsel te weten het lex certa-beginsel. Hiervoor maak ik gebruik van literatuur, de wetsgeschiedenis omtrent de relevante wetsartikelen en jurisprudentie. Omwille van de omvang van deze masterscriptie wordt hierop een afbakening gemaakt door de focus te leggen op het correctiemechanisme voor onvermijdelijke overlap van delicten die uit artikel 55 e.v. Sr als vorm van het lex certa-beginsel blijken, met daarbij de meerdaadse- en eendaadse samenloop behandeld, inclusief de lex-generalis-specialis-verhouding en de juridische/systematische specialis. De voortgezette handeling laat ik in deze scriptie verder buiten beschouwing nu de delictsomschrijving van 'sexchatting' op zichzelf al als een mogelijk voortdurende handeling omschreven is.

Daarnaast zal een analyse van de wetsgeschiedenis, literatuur en jurisprudentie omtrent soortgelijke strafbepalingen noodzakelijk zijn. Vanwege de omvang van deze masterscriptie is besloten om een afbakening te maken en de volgende strafbepalingen in verhouding met 'sexchatting' te onderzoeken. De communicatie met een minderjarige als tekst in combinatie met beeld staat centraal binnen deze scriptie, waardoor ik de delicten 'kinderpornografie' en 'het vertonen van een schadelijke visuele weergave aan een minderjarige beneden de leeftijd van zestien jaren' van groot belang voor de verhouding acht. Voorts komt ter sprake (poging tot) grooming, belaging, bedreiging, (poging tot) feitelijke aanranding, (poging tot) verleiding, eenvoudige belediging. Deze strafbepalingen zijn gekozen op basis van soortgelijke handelingen zoals 'seksuele communicatie', 'chatten' en 'contactlegging' met minderjarigen. Specifiek voor het delict 'grooming' zal ook het Verdrag van Lanzarote worden geanalyseerd. Voor dit onderzoek is het niet relevant om de reikwijdte van deze delicten tot in het diepste detail te kennen. Het is alleen relevant om te weten dat gelijktijdig met de handeling van sexchatting middels tekst ook beeldvorming kan worden verzonden en er dus meerdere andersoortige strafbepalingen tegelijk kunnen worden geschonden.

1.4. Leeswijzer

Om een antwoord te geven op de centrale probleemstelling, zal in hoofdstuk 2 allereerst het voorgestelde delict 'sexchatting' en diens bestanddelen behandeld worden. Hiermee wordt het wettelijke kader van het voorgestelde delict duidelijk. Vervolgens staat hoofdstuk 3 in het teken van het legaliteitsbeginsel, het subbeginsel lex certa-beginsel en het daarbij aansluitend toebehorende correctiemechanisme uit artikel 55 e.v. Sr. Uit dit hoofdstuk zal dan duidelijk worden welke eisen het legaliteitsbeginsel aan een delictsomschrijving stelt en hoe de verhoudingen ten opzichte van andere delictsomschrijvingen zijn. Daaropvolgend wordt in

hoofdstuk 4 getoetst of het voorgestelde delict 'sexchatting' op gespannen voet met het legaliteitsbeginsel staat. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de uiteenzetting van soortgelijke gedragingen in andere delictsomschrijvingen dan wel gedragingen die in combinatie met sexchatting kunnen bestaan. Tot slot volgt in hoofdstuk 5 een eindconclusie op dit masteronderzoek.

Hoofdstuk 2: Het nieuw voorgestelde wettelijk kader van 'sexchatting'

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk zal het wetsvoorstel omtrent het delict 'sexchatting' worden besproken. Om het nieuwe delict beter te begrijpen, zal allereerst de achtergrond achter dit nieuwe delict worden geschetst. Vervolgens zal uiteengezet worden wat de reikwijdte van sexchatting is, met daarbij de bespreking van de relevante bestandsdelen uit de delictsomschrijving. Daaropvolgend worden de strafbepalingen van 'grooming' en 'vertonen van schadelijke visuele weergaven aan een minderjarige' uiteengezet. Tot slot volgt een tussenconclusie omtrent het wettelijk kader van het delict sexchatting.

2.2. Achtergrond en doelstelling nieuw strafdelict 'sexchatting'

Reeds meerdere jaren wordt al opgetreden tegen gedragingen in de voorfase van het daadwerkelijke fysieke seksueel misbruik bij minderjarige kinderen. Zo heeft de Raad van Europa in het Verdrag van Lanzarote¹³ de strafbaarstelling van 'grooming' opgenomen. Het verdrag werd op 1 juli 2010 in Nederland van kracht en stelt daarbij aan de Nederlandse wetgever de verplichting tot strafbaarstelling van 'grooming' als het door een meerderjarige benaderen van een minderjarige onder de 16 jaar voor ontuchtige handelingen door middel van communicatietechnologie. Als reactie hierop heeft de Nederlandse wetgever grooming per 1 januari 2010 in de Nederlandse wet strafbaar gesteld. Grooming betreft het door middel van een geautomatiseerd werk of communicatiedienst een ontmoeting voorstellen aan een persoon onder de zestien jaar, met het oogmerk om met deze persoon ontuchtige handelingen te plegen of kinderpornografie te vervaardigen.¹⁴ De strafbaarstelling geldt alleen voor online grooming, dit terwijl online strafbare vormen vaak alleen strafbaar gesteld worden als ze ook offline strafbaar zijn. Echter stelt het Explanatory Report dat online grooming gevaarlijker is dan offline grooming en daarom is een uitzondering gerechtvaardigd.¹⁵ Grooming kan gezien worden als een voorbereidingshandeling.¹⁶ Grooming is niet zo zeer strafwaardig vanwege de communicatie van de dader en de inhoud hiervan, maar meer vanwege de kwade bedoelingen van de dader achter deze communicatie, ook wel door Kool 'stranger danger' genoemd.¹⁷ Grooming kan worden gezien in verschillende fases. Grooming begint in de fase waarin vertrouwen opgebouwd wordt, ook wel de 'trust development stage'. Vervolgens wordt het kind ingekapseld, ook wel 'the grooming stage'. Tot slot volgt de uiteindelijke toenadering van het kind, ook wel de 'approach stage'.¹⁸ In 2010 is specifiek uitgesproken dat handelingen in de verdere voorfase van seksuele contactlegging

---

¹³ Wet van 26 november 2009 tot uitvoering van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58), *Stb.* 2009, 544.

¹⁴ Artikel 248e Sr (huidig), deze wordt in de Wet Seksuele Misdriven gewijzigd en overgeheveld naar artikel 250 lid 1 onder c Sr, welke nader in paragraaf 2.4.1. aan bod zal komen.

¹⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse CETS No. 201 (hierna te noemen 'Expl. Report'), paragraaf 159.

¹⁶ *Kamerstukken II 2008/09*, 31810, nr. 3, p. 6-7, 9.

¹⁷ Kool 2011, p. 46-69.

¹⁸ De Hingh 2018, p. 209; Kooij 2015.

niet onder de strafbaarstelling van 'grooming' dienen te vallen nu dit te ver in de voorfase van mogelijk seksueel misbruik van kinderen komt.¹⁹

2.3. Wat wordt onder 'sexchatting' verstaan?

De Minister was bij de wijziging van de strafbaarstelling van 'grooming' in 2018, welke in werking getreden is in 2019, nog van mening dat 'sexchatting' niet strafbaar diende te zijn en het ook niet goed handhaafbaar zou zijn.²⁰ Echter lijkt de minister hier in de tussentijd vanaf te zijn gestapt en is in het wetsvoorstel het delict 'sexchatting' ondergebracht. In het wetsvoorstel wordt het delict 'sexchatting' ondergebracht in de Wet Seksuele Misdrijven onder artikel 250 lid 1 sub a Wetboek van Strafrecht (hierna: 'Sr'), te weten:

'1. Hij die een persoon die de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt of een persoon die zich voordoet als een persoon die de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt:

a. indringend mondeling of schriftelijk seksueel benadert op een wijze die schadelijk te achten is voor personen die nog niet de leeftijd van zestien jaren hebben bereikt;

b. getuige doet zijn van een seksuele gedraging op een wijze die schadelijk te achten is voor personen die nog niet de leeftijd van zestien jaren hebben bereikt; of

c. een ontmoeting voorstelt voor seksuele doeleinden en enige handeling onderneemt tot het verwezenlijken van die ontmoeting,

wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie.

2. Niet strafbaar is degene die als leeftijdsgenoot de in het eerste lid, aanhef en onder c, bedoelde gedraging begaat in het kader van een gelijkwaardige situatie tussen hem en die persoon en die die persoon ten minste de leeftijd van twaalf jaren heeft bereikt.'

Uit voornoemd citaat blijkt dat voor sexchatting een gevangenisstraf van ten hoogste 2 jaren of een geldboete van de vierde categorie kan worden opgelegd.

2.3.1. Leeftijd verdachte en slachtoffer/opzetvereiste

Zoals uit bovenstaand citaat blijkt, heeft voornoemd delict vooralsnog betrekking op een slachtoffer die de leeftijd van 16 jaren nog niet bereikt heeft. Dit betreft in Nederland ook de algemene grens voor seksuele meerderjarigheid.²¹ Voor wat betreft de verdachte wordt geen leeftijdsaanwijzing gegeven. Uit de Memorie van Toelichting blijkt dat seksuele interactie met minderjarigen tussen de 12 en 16 jaar in principe als strafbaar gezien wordt *'tenzij sprake is van een gelijkwaardige situatie tussen leeftijdsgenoten'*, en *'Kinderen beneden de leeftijd van zestien worden gelet op hun jeugdige leeftijd onvoldoende in staat geacht om hun lichamelijke en seksuele integriteit zelf te bewaken en de reikwijdte van hun gedrag te overzien'* aldus de minister.²² Toch wordt ook in de Aanwijzing kinderpornografie gesproken over het feit dat tussen minderjarigen onderling of tussen een minder- en meerderjarige met een gering leeftijdsverschil seksualiteit beleefd wordt en bij de leeftijd hoort.²³ Er dient dan ook kritisch

¹⁹ Kamerstukken II 2008/09, 31810, 3, p.6-7; De Hingh 2018, p. 210; Ten Voorde 2012, p. 65.

²⁰ De Hingh 2018, p. 210.

²¹ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 19 en 58.

²² MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 14, 19 en 49; Aanwijzing kinderpornografie, par. 1.4.

²³ Aanwijzing kinderpornografie, par. 1.4.

gekeken te worden op wie sexchatting betrekking heeft en de strafwaardigheid dient op te lopen naarmate de ernst van de inbreuk op de seksuele integriteit toeneemt. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de verschillende leeftijdscategorieën. Immers ervaren adolescenten van 18 tot 23 jaar sexchatting niet alleen als vervelend maar ook als spannend en leuk waarbij veel experimenteren en een periode van ontdekken komt kijken.²⁴ Voor de beoordeling of er sprake is van een gelijkwaardige situatie, dient buiten de leeftijd om ook gekeken te worden naar een eventueel verschil in ontwikkelingsniveau of levensfase.²⁵ Sexchatting heeft dus algemeen bezien betrekking op de seksuele interactie met een minderjarige onder de zestien jaar tenzij er sprake is van een gelijkwaardige situatie welke afhankelijk is van de situatie. Bij de beoordeling van de seksuele benadering van 16 tot 18-jarigen waar geen sprake van een gelijkwaardige situatie is, kan dus niet op sexchatting worden teruggevallen maar mogelijk wel op de delicten 'seksuele intimidatie' of 'aanstootgevend gedrag'.²⁶ In lid 2 van het voorgestelde artikel 250 Sr is opgenomen dat bij een gelijkwaardige situatie tussen personen die minstens 12 jaar en ouder zijn, geen strafbaarheid bestaat. Echter heeft deze uitsluiting voorsnog alleen betrekking op het delict uit artikel 250 lid 1 onder c Sr, te weten het voorstellen van een ontmoeting én enige handelingen hiertoe nemen, ook wel 'grooming'.²⁷

Op het moment dat er sprake is van een ongelijkwaardige situatie met een minderjarige, is het ter bescherming van de minderjarige vervolgens niet relevant of de verdachte wist of redelijkerwijs moest weten dat er sprake was van een minderjarig slachtoffer beneden de 16 jaar. Er geldt dus geen opzetvereiste op de leeftijd van de minderjarige.²⁸ Kinderen worden hierdoor extra beschermd. Er moet wel een objectieve omstandigheid bestaan die de leeftijd en/of de situatie bewijst.²⁹ De verdachte kan altijd een beroep op afwezigheid van alle schuld doen bij delictomschrijvingen welke een geobjectiveerde leeftijdsgrens kennen, maar moet hier dan aan een enorm verzwaarde onderzoekplicht op de leeftijd voldoen.³⁰ De strafbaarstelling heeft kort gezegd dus betrekking op de niet leeftijdsconforme seksuele communicatie met kinderen.³¹

2.3.2. Communicatie

Uit de delictomschrijving volgt dat er sprake moet zijn van een 'mondeling of schriftelijke' seksuele benadering. Hierbij komt tot uitdrukking dat er sprake is van strafbaarstelling van communicatie van seksuele aard met een seksueel doel. De online benadering waarop deze scriptie de focus heeft, kan op meerdere manieren tot stand komen. In het licht van de online benadering tot een minderjarige kan gedacht worden aan bijvoorbeeld een online seksueel getint chatgesprek maar ook het hebben van seksuele telefoongesprekken of het versturen van spraakmemo's.³² De vraag of beeldcommunicatie zoals het versturen van afbeeldingen of video's ook onder 'schriftelijke communicatie' uit artikel 250 lid 1 sub a Sr (nieuw) valt, is nog onduidelijk. Het is nog onduidelijk wat hier precies onder valt en de Memorie van Toelichting lijkt hier geen antwoord op te geven. Prof. Cleiren lijkt er in haar artikel van uit te gaan dat

---

²⁴ De Graaf e.a. 2017, p. 189; Adolescentenstrafrecht 2014, p. 3-5.

²⁵ HR 16 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:415, NJ 2016/177.

²⁶ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 58.

²⁷ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 14.

²⁸ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 19 en 39.

²⁹ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 39.

³⁰ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 39.

³¹ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 18.

³² MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 59.

beeldcommunicatie ook onder deze schriftelijke communicatie kan vallen.³³ Lindeberg zegt daarentegen juist dat bij sexchatting het accent juist op tekstuele communicatie ligt en niet op seksuele beelden.³⁴ Als voorbeeld voor verbale communicatie kan gesproken of geschreven berichten worden genoemd.³⁵ Tot slot wordt er geen onderscheid gemaakt in vrijwillige of onvrijwillige communicatie. Dit is ook niet relevant voor de delictsomschrijving nu de indringende communicatie op zichzelf al een strafwaardigheid lijkt te zijn.³⁶

2.3.3. Indringend karakter/vergaande communicatie en interactiecriterium

Uit de delictsomschrijving blijkt dat er sprake moet zijn van een 'indringende' en 'vergaande' communicatie met de minderjarige.³⁷ De Memorie van Toelichting zegt hierover dat *"de duur en frequentie van het contact een factor van betekenis zijn, maar dit hoeft niet altijd het geval te zijn"*.³⁸ De Memorie van Toelichting van het wetsvoorstel geeft als voorbeelden dat een kind op een bepaalde manier ingepalmd wordt waardoor het zich mogelijk los weekt van zijn ouders of het kind een bepaalde schaamte aangepraat wordt. Ook kunnen kinderen seksuele fantasieën moeten verzinnen. Minister Grappenhuis noemt het ook wel 'seksueel inkapselen van een kind'.³⁹ De Memorie van Toelichting zegt hierover het volgende *"In de opsporingspraktijk komen regelmatig situaties voorbij waarin het seksueel inkapselen al binnen een half uur na het eerste contact plaatsvindt. De schade kan bij een (jong) kind dus ook al in één chatsessie worden veroorzaakt"*.⁴⁰ Het seksueel inkapselen kan in sommige gevallen soms maanden of jaren voortduren. Een kind wordt vervolgens gedwongen de communicatie geheim te houden. Deze seksuele communicatie werkt drempelverlagend richting seksueel misbruik van kinderen.⁴¹

Ook de wijze van communicatie maakt een verschil. Communicatie kan van een normaal gesprek plots omslaan indien de verdachte indringend naar naaktfoto's of webcambeelden vraagt waarin iemand zich moet uitkleden. De communicatie moet dan ook seksueel getint zijn en is dan plots minder onschuldig dan dat het in eerste instantie leek. Opmerkelijk is dat in de Memorie van Toelichting al wordt uitgegaan van het feit dat een kind bij de communicatie ook geconfronteerd kan worden met seksueel getinte afbeeldingen of naaktbeelden van volwassenen.⁴² De Minister is hierin niet duidelijk of deze afbeeldingen dan ook onder schriftelijke communicatie vallen maar gaat er wel vanuit dat een kind dus geconfronteerd wordt met tekst en beelden tegelijk.

Uit de term 'communicatie' blijkt dat de interactie tweezijdig moet zijn. Het enkele sturen van een bericht naar een minderjarig kind is niet voldoende voor de strafwaardigheid van de gedraging en wordt gezien als 'sexting' in plaats van 'sexchatting'. Er dient bij 'sexchatting'

---

³³ Cleiren e.a. 2019, p. 72.

³⁴ Lindeberg 2016, p. 46-47.

³⁵ Cleiren e.a. 2019, p. 72.

³⁶ Cleiren e.a. 2019, p. 72.

³⁷ Kamerstukken II 2015/16, 29 279, 300, p. 3.

³⁸ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 52; Kamerstukken II 1997/98, 25768, nr. 5, p. 5.

³⁹ Kamerstukken II 2015/16, 29 279, nr. 300, p. 3; MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 8; Kamerstukken II 2020/21, 34 843, nr. 44.

⁴⁰ Kamerstukken II 2015/16, 29 279, nr. 300, p. 3; MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 8 en p. 59.

⁴¹ Kamerstukken II 2015/16, 29 279, nr. 300, p. 3; MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 8.

⁴² MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 8.

een daadwerkelijke communicatie tussen de verdachte en het slachtoffer plaats te vinden. Omtrent deze communicatie wordt niets over de (on)vrijwilligheid hiervan gezegd. Dit maakt voor de strafwaardigheid ook geen verschil nu de handeling op zichzelf al als strafwaardig wordt geacht. De mate van de seksuele interactie wordt met het wetsvoorstel preciezer ingevuld in de delictsomschrijvingen uit de Wet Seksuele Misdrijven. Hiermee zal het interactie criterium uit de jurisprudentie nu daadwerkelijk in de wetgeving worden gecodificeerd.⁴³

2.3.4. Schadelijkheids criterium

Binnen het Nederlandse strafrecht heerst hoofdzakelijk een ‘post-crime society’ waarin handelingen voornamelijk alleen strafbaar gesteld mogen worden indien de handeling schade aan iets of iemand toebrengt, ook wel ‘het schadebeginsel’ van John Stuart Mill genoemd.⁴⁴ Dit beginsel is ook als criterium in de delictsomschrijving van ‘sexchatting’ opgenomen. Uit de communicatie tussen de verdachte en het slachtoffer moet schade zijn ontstaan, ook wel het schadelijkheids criterium. Het schadelijkheids criterium is in de nieuwe wetgeving overgenomen uit het huidige artikel 240a Sr. Er is veel commentaar geleverd wanneer aan dit criterium voldaan wordt en of er überhaupt aan voldaan wordt.⁴⁵ Het schadelijkheids criterium houdt met betrekking tot sexchatting in dat het strafbaar gestelde gedrag over het algemeen altijd als schadelijk gezien wordt bij minderjarigen onder de 16 jaar.⁴⁶ Volgens de Memorie van Toelichting is vaststaande schade niet vereist maar moet het gaan om een mogelijkheid tot schade in het algemeen. Schade hoeft dus niet specifiek per casus te worden bewezen en wordt op zichzelf gezien dus al ongeacht de situatie aanwezig geacht indien er sprake is sexchatting met kinderen onder de 16 jaar.⁴⁷

Bij sexchatting kan aan twee vormen van schade gedacht worden. Enerzijds heeft veelvuldig seksueel contact een drempelverlagend effect op seksueel misbruik waarbij vervolgens lichamelijk of webcam misbruik kan plaatsvinden.⁴⁸ Dit wordt ook wel ‘gevolgschade’ genoemd en betreft indirecte schade. Er moet een mogelijk toekomstig gevaar van schade zijn.⁴⁹ Anderzijds kan ook de handeling zelf als schadelijk geacht worden nu het seksueel contact de seksuele ontwikkeling doorkruist en emotionele schade bij het kind teweeg kan brengen waarbij het kind in een belevingswereld getrokken wordt waar het nog niet thuis hoort. Het seksueel contact kan bij een minderjarige tot een kromme oordeelsvorming van grenzen op seksueel gebied teweeg brengen.⁵⁰ Dit betreft dan ook een ‘krenkingsdelict’ waarbij gedragingen op zichzelf al inbreuk maken op een beschermd rechtsgoed en dit dus directe schade betreft.

---

⁴³ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 13 en 38; HR 30 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AQ0950, r.o. 3.4; Lindenberg & van Dijk 2015 (WODC-onderzoek), par. 2.3.5.3.

⁴⁴ Zedner 2007, p. 261-281.

⁴⁵ Brief van de Nederlandse Orde van Advocaten van 3 augustus 2020, ‘voorontwerp van wetsvoorstel seksuele misdrijven’, raadpleegbaar via www.internetconsultatie.nl, p. 4.

⁴⁶ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 14, 35 en 58; Kool 2010, p. 31 en 58.

⁴⁷ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 52; Noyon/Langemeijer/Remmelink Wetboek van strafrecht (T&C), art. 240a Sr, aant. 4.; Brief van de Nederlandse Orde van Advocaten van 3 augustus 2020, ‘voorontwerp van wetsvoorstel seksuele misdrijven’, raadpleegbaar via www.internetconsultatie.nl, p. 4.

⁴⁸ Kamerstukken II 2015/16, 29 279, 300, p. 9.

⁴⁹ Ten Voorde 2014, p. 165-166; Cleiren e.a. 2019, p. 71.

⁵⁰ Cleiren e.a. 2019, p. 72; Ten Voorde 2017b, p. 188.

2.4. Andere in combinatie met ‘sexchatting’ voorkomende of vergelijkbare delictomschrijvingen

Voor dit onderzoek is het belangrijk een korte tussenstop te maken bij reeds bestaande delicten waaronder sommige gedragingen van ‘sexchatting’ ook kunnen vallen of een combinatie van gemaakt kunnen worden. Zo wordt versturen van een seksuele afbeelding aan een minderjarige onder de zestien jaar in het wetsvoorstel ondergebracht onder ‘het vertonen van een schadelijke afbeelding aan een persoon beneden de leeftijd van zestien jaren’ in artikel 151e Sr (nieuw). Het hebben van seksueel contact met een minderjarigen, te weten grooming, wordt ondergebracht in artikel 250 lid 1 onder c Sr (nieuw). In de nadere paragrafen zal daarom een korte uiteenzetting van grooming en het vertonen van schadelijke visuele weergaven aan een minderjarige worden besproken.

2.4.1. Grooming

Grooming is reeds met diens feitelijke definitie kort ter sprake gekomen in paragraaf 2.2. In het wetsvoorstel wordt grooming aanzienlijk ingekort en ondergebracht in artikel 250 lid 1 onder c Sr (nieuw). Voor de strafbaarstelling van grooming dient de verdachte een ontmoeting aan de minderjarige te hebben voorgesteld én handelingen hebben ondernomen tot het verwezenlijken van die ontmoeting.⁵¹ De rechtspraak lijkt wisselend met de pogingsvorm van grooming om te gaan. Enkele keren kwam er een veroordeling van poging tot grooming. Deze bleek dan wel in combinatie met een zwaarder delict zoals kinderpornografie.⁵² In 2017 volgde plots een omkeer bij een uitspraak van Hof ’s-Hertogenbosch, waarin het Hof oordeelde dat het geruime tijd contact onderhouden met een minderjarige met daarbij seksueel getinte berichten en uitnodigingen met het oogmerk om af te spreken maar geen verdere uitvoering hieraan te geven, strafbaar gesteld werd als een poging tot grooming.⁵³ In hoger beroep bleef de Hoge Raad bij dit oordeel maar gaf zij voor een poging tot grooming wel met het vereiste dat er sprake moet zijn van het spreken over een voornemen om het kind te ontmoeten.⁵⁴ In het nieuwe wetsvoorstel krijgt de poging tot grooming vorm in het wetsartikel.⁵⁵ De Raad voor de rechtspraak geeft als opmerking dat zij zich afvraagt wat de verhouding tussen sexchatting en poging tot grooming is, en met name wat poging tot grooming nog toevoegt indien sexchatting al strafbaar is.⁵⁶ In de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel seksuele misdrijven geeft de Tweede Kamer antwoord op de vraag wanneer sprake kan zijn van een strafbare poging op grooming. Er is hiervan sprake *“als de communicatie heeft geleid tot het voorstel voor een ontmoeting maar geen handeling is ondernomen gericht op het verwezenlijken van die ontmoeting”*, aldus de Memorie van Toelichting bij het Wetsvoorstel.⁵⁷ Een daadwerkelijke ondergrens zal nog duidelijk moeten blijken.

---

⁵¹ HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3140, NJ 2015/73, m.nt. N/ Keijzer.

⁵² Rechtbank Oost-Brabant 13 juni 2013, ECLI:NL:RBOBR:2013:CA2959.

⁵³ Hof ’s-Hertogenbosch, 13 december 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:5513.

⁵⁴ Concl. P-G Paridaens, ECLI:NL:PHR:2019:848, bij HR: 3 september 2019, nr. 18/00583, par. 26-27 & 29.

⁵⁵ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 60.

⁵⁶ Brief Raad voor de Rechtspraak, ‘Adviesbrief voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven’, 30 juli 2020, raadpleegbaar via www.rechtspraak.nl, p. 18.

⁵⁷ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 60.

2.4.2. Aanbieden schadelijke visuele weergaven aan personen beneden de 16 jaren

Het aanbieden van schadelijke visuele weergaven aan personen beneden de 16 jaren wordt in het wetsvoorstel ondergebracht in artikel 151e Sr (nieuw, en tot op heden in artikel 240a Sr huidig). Bedoeling bij dit delict destijds was om geschriften buiten deze delictsomschrijving te laten.⁵⁸ Er is in het nieuwe wetsvoorstel geen reden om aan te nemen dat deze bedoeling wordt gewijzigd. De vraag was wat daadwerkelijk onder ‘vertonen’ verstaan werd. Zo is er een uitspraak van de Hoge Raad geweest omtrent het versturen van een ‘dickpic’ aan een minderjarige. Uit dit arrest volgt dat de Hoge Raad virtueel chatcontact zoals contact via WhatsApp ziet als ‘vertonen’ in de zin van artikel 240a Sr nu er daadwerkelijk contact is tussen verdachte en de minderjarige ongeacht of dit virtueel is. De verzending van de afbeelding betreft hier dan ook een ‘actief vertonen’ in de zin van artikel 240a Sr op.⁵⁹ Ook de vraag of beelden van een webcam als afbeelding gezien worden is een punt van onduidelijkheid geweest.⁶⁰ In de vernieuwde wetgeving wordt de wetgeving bij de tijd gebracht door de term ‘afbeelding’ te vervangen voor een techniekonafhankelijke term, namelijk ‘visuele weergave’.⁶¹ In het wetsvoorstel worden ook enkele huidige misdrijven tegen de zeden overgeheveld naar het Tweede Boek Titel V van het Wetboek van Strafrecht (Misdrijven tegen de openbare orde) nu deze geen of een minder groot seksueel component hebben.⁶² De plaatsing van het aanbieden van schadelijke visuele weergaven aan personen beneden de 16 jaren naar deze titel in artikel 151e Sr is dan ook wegens het feit dat deze vormen van misdrijven meer in strijd met algemene fatsoensnormen zijn. In deze titel komen misdrijven voor die in ratio vooral bestrijding en voorkoming van publieke wanordelijkheden kennen.

2.5. Tussenconclusie

In dit hoofdstuk is getracht een antwoord te geven op het kader omtrent het voorgestelde delict ‘sexchatting’. Duidelijk hierbij is dat er al reeds meerdere jaren opgetreden wordt tegen gedragingen in de voorfase van het fysieke seksuele misbruik van kinderen. Inmiddels is het voorgestelde delict ‘sexchatting’ een vorm die nog eerder in de voorfase lijkt te staan. Een bewezenverklaring van sexchatting zal worden bewerkstelligd indien er sprake is van een indringende en vergaande communicatie met een minderjarige onder de zestien jaren die niet leeftijdsconform is en waarbij schade op zichzelf al aanwezig geacht wordt. De communicatie dient mondeling of schriftelijk plaats te vinden en van seksuele aard te zijn. Of beeldvorming ook onder schriftelijke communicatie valt is onduidelijk. Voor wat betreft het indringend karakter moet er sprake zijn van interactie, ook wel het interactie criterium. Het enkele verzenden van één bericht valt niet onder sexchatting. Tot slot wordt ervanuit gegaan dat sexchatting met een minderjarige onder de zestien jaren altijd schadelijk is, ongeacht dat vaststaande schade niet vereist is maar het moet gaan om een mogelijkheid tot schade in het algemeen.

Voor wat betreft soortgelijke of gecombineerde gedragingen is kort het delict ‘grooming’ en het ‘aanbieden van visuele weergaven aan minderjarigen onder de zestien jaren’ ter sprake gekomen. De verhouding tussen poging tot grooming en sexchatting lijkt hierbij onduidelijk.

---

⁵⁸ Kool/Lestrade 2020, T&C Strafrecht commentaar op art. 240 a Sr (actueel tot 01-09-2021).

⁵⁹ HR 31 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:2805, NJ 2018/121, m.nt. N. Rozemond.

⁶⁰ Hof Leeuwarden 27 maart 2012, ECLI:NL:GHLEE:2012:BW0103.

⁶¹ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 35.

⁶² MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 18.

Hoofdstuk 3: Legaliteitsbeginsel/Lex certa-beginsel

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk zullen het legaliteitsbeginsel en de subonderdelen zoals het lex certa-beginsel worden besproken. Allereerst wordt de inhoud en reikwijdte van het legaliteitsbeginsel of ook wel het nulla poena-beginsel in zijn algemeenheid geschetst. Vervolgens zal uiteengezet worden wat het onderliggende lex certa-beginsel inhoudt. Daaropvolgend zal de inhoud en reikwijdte van de eendaadse en meerdaadse samenloop bij onvermijdelijke overlap uit artikel 55 Sr en 57 Sr geschetst worden. Tot slot volgt een tussenconclusie.

3.2. Inhoud en reikwijdte van het legaliteitsbeginsel / nulla poena-beginsel

Geen feit is strafbaar zolang deze niet verankerd is in een strafrechtelijke bepaling. De wet bepaalt welke gedragingen strafbaar zijn. Deze verplichting wordt ook wel het legaliteitsbeginsel of het nulla poena-beginsel genoemd. Het legaliteitsbeginsel is vastgelegd in artikel 1 Sr, artikel 16 Grondwet en artikel 7 EVRM. Het legaliteitsbeginsel zorgt onder meer voor rechtszekerheid en het tegengaan van willekeur.⁶³ De waarden van het legaliteitsbeginsel betreffen dan ook rechtszekerheid, voorzienbaarheid en rechtsbescherming.⁶⁴ De burger moet zijn gedrag op basis van regels kunnen aanpassen en dus precies weten wanneer hij of zij strafbaar gedrag vertoont. Niemand mag een straf opgelegd krijgen indien hij op voorhand niet van de strafbaarheid op de hoogte was.⁶⁵ Een belangrijk aspect van het legaliteitsbeginsel is het verbod op terugwerkende kracht, ook wel specifiek tot het nulla poena sine lege-beginsel benoemd. Door dit verbod mogen nieuwe delictomschrijvingen niet op reeds begane strafbare feiten van toepassing verklaard worden.⁶⁶ Het verbod op terugwerkende kracht geldt op de hoogte van de straf alsmede de strafsoort. Het verbod geldt dus niet op de tenuitvoerlegging van de straf.⁶⁷ Dit verbod van terugwerkende kracht geeft de overheid de verplichting de kwaliteit van de strafwetgeving te onderhouden en mee te gaan met nieuwe maatschappelijke en technische ontwikkelingen. De wetgeving dient hierdoor bij de tijd gehouden te worden en van de juiste kwaliteit te zijn.⁶⁸ Het verbod geldt niet op veranderingen ten gunste van de verdachte.⁶⁹

Naast het verbod van terugwerkende kracht erkennen de wetgever, rechtspraak en strafwetenschap allen het lex certa-beginsel als een tweede belangrijk subonderdeel van het legaliteitsbeginsel.⁷⁰ Uit dit beginsel volgt de eis dat een wettelijke bepaling voldoende duidelijk en nauwkeurig omschreven moet zijn. Het betreft een instructie voor de wetgever die ervoor zorgt dat het voor een verdachte voldoende voorzienbaar is onder welke voorwaarden een gedraging dan strafbaar is waardoor de rechtszekerheid verbetert.⁷¹ Hieruit volgen drie vereisten, te weten het duidelijkheidsvereiste, het specificiteitsvereiste en het

---

⁶³ Van Kempen & Fedorova 2015, p. 15.

⁶⁴ Nan 2011, p. 42.

⁶⁵ Groenhuijsen 1987, p. 26.

⁶⁶ De Hullu 2021, p. 82.

⁶⁷ De Hullu 2021, p. 80 en 85.

⁶⁸ De Hullu 2021, p. 83.

⁶⁹ Artikel 1 lid 2 Sr; De Hullu 2021, p. 84.

⁷⁰ Van Kempen & Fedorova 2015, p. 15; Nan 2011, p. 233-241.

⁷¹ De Roos 1987, p. 73 & Haveman 1998, p. 73 & 74; HR 24 juni 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZD0773, NJ 1998, m.nt. 't Hart.

voorzienbaarheidsvereiste. Dit beginsel met zijn vereisten zal in paragraaf 3.3. nader behandeld worden. Daarnaast kennen lidstaten een vrijheid in sanctiebeleid en poogt het legaliteitsbeginsel hierbij bescherming aan burgers tegen arbitraire bestraffing te geven. Het legaliteitsbeginsel zorgt ervoor dat er niet alleen voorzienbaarheid in aansprakelijkheid moet bestaan maar ook voorzienbaarheid in de bestraffing.⁷² De eis van voorzienbaarheid (hierna ook 'het voorzienbaarheidsvereiste') binnen het lex certa-beginsel wordt in de volgende paragraaf verder verdiept. Als derde eis geldt het analogieverbod, welke inhoudt dat de rechter begrensd wordt in de interpretatie van strafbaarstellingen ten nadele van de verdachte. Dit analogieverbod wordt in paragraaf 3.3. nader uitgewerkt. Kort gezegd houdt het legaliteitsbeginsel dus drie gezichtspunten in, te weten het verbod op terugwerkende kracht, het gebod van voldoende toegankelijk, duidelijke en voorzienbare normen en het analogieverbod aan de rechter met de grens om regelgeving ten nadele van de verdachte te interpreteren.⁷³

3.3. Lex Certa-beginsel

3.3.1. Bestimmtheitsgebot

Zoals uit paragraaf 3.2. volgt, eist het lex certa-beginsel 'een voldoende duidelijk en nauwkeurig omschreven wettelijke bepaling'. Dit zorgt voor voorzienbaarheid in welke strafaansprakelijkheden er zijn en dit komt de rechtszekerheid ten goede. Een rechtssubject kan dan een betere afweging in de voor- en nadelen van zijn handelen maken en de keuze maken af te zien van een strafbare gedraging.⁷⁴ Dit is voor een betere preventie van strafbare handelingen. Naast bescherming voor een verdachte zorgt het lex certa-beginsel er ook voor dat een succesvollere strafvervolging mogelijk is.⁷⁵ Het voorzienbaarheidsvereiste wordt ook wel het Bestimmtheitsgebot of bepaaldheidsgebot genoemd en volgt voornamelijk uit artikel 7 EVRM.⁷⁶ Dit vereiste volgt in de Nederlandse wetgeving niet zodanig uit artikel 1 Sr maar er wordt door de Hoge Raad wel als zodanig vanuit gegaan dat dit gebod in artikel 1 Sr besloten ligt.⁷⁷

Aan het vereiste van voorzienbaarheid wordt ook voldaan als de rechtspraak een wetsartikel verder verduidelijkt waar de wet geen helderheid biedt. De verantwoordelijkheid voor duidelijke wetgeving is dan ook een samenwerking tussen de wetgever en rechter.⁷⁸ Wel moet de uitleg van de rechter in het licht en volgens de strekking van het strafbare feit zijn en moet deze in redelijkheid te voorzien zijn.⁷⁹ De rechter dient voor een opheldering van een strafbaar feit te zorgen en niet voor een aanpassing in deze. Het is voor het EHRM dan ook aanvaardbaar als er sprake is van extensieve interpretatie, ook wel een opgerekte of verruimde interpretatie van een reeds bestaande delictsomschrijving zonder nieuwe rechtsregels te scheppen.⁸⁰ De rechter kent vanuit het legaliteitsbeginsel dan ook het analogieverbod. De rechter heeft een

---

⁷² Nan 2015, p. 138.

⁷³ De Hullu 2021, p. 82.

⁷⁴ De Hullu 2021, p. 89.

⁷⁵ Rozemond 1999, p. 124.

⁷⁶ Van Kempen & Fedorova, p. 16; Groenhuijsen & Kristen 2001.

⁷⁷ HR 31 oktober 2000, ECLI:NL:HR:2001:AA7954, NJ 2001, 14; HR 28 mei 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE1490, NJ 2002, 483.

⁷⁸ Altena 2016, paragraaf 5.5.1.; EHRM 26 april 1979, 6538/74, NJ 1980/146, m.nt. E.A. Alkema (*Sunday Times*), r.o. 49.

⁷⁹ Nan 2011, p. 50.

⁸⁰ EHRM, 25 mei 1993, 14307/88 (*Kokkinakis/Griekenland*).

zeer ruime interpretatievrijheid bij open en vage termen maar haar wordt verboden een delictsomschrijving of de invulling hiervan niet zodanig uit te rekken dat een handeling onder een geheel andere strafbepaling wordt gekwalificeerd waarvoor deze totaal niet bedoeld is.⁸¹

3.3.2. Sanctierecht en toelaatbare onduidelijkheid

Artikel 7 EVRM heeft niet alleen betekenis voor de voorzienbaarheid in welke gedragingen welk strafbaar feit opleveren maar ook omtrent de strafbaarstelling die daarop volgt. Dit volgt uit de bewoordingen “*Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed*”.⁸² Binnen de Nederlandse literatuur wordt aangenomen dat alle straffen en maatregelen uit het Nederlandse strafrecht onder het bereik van ‘penalty’ uit artikel 7 EVRM vallen nu deze allen na een strafprocedure volgen.⁸³ Ook de hierna behandelde samenloopregeling valt onder ‘penalty’ nu het de maximale hoogte van sancties bepaalt.⁸⁴ Het lex certa-beginsel, zoals uitgelegd in het licht van artikel 1 Sr, richt zich voornamelijk op wetgeving maar artikel 7 EVRM acht het recht als geheel relevant voor de beoordeling of voldaan wordt aan het lex certa-beginsel. Ook het EHRM haalt het eerder genoemde vereiste van duidelijkheid (hierna: het duidelijkheidsvereiste) aan in haar vaste rechtspraak.⁸⁵ Voor het vaststellen welke handelingen welke strafbare feiten opleveren en welke straf hierop staat, dient een individu volgens het EHRM niet alleen in de wetgeving te kijken maar zo nodig ook naar hoe een bepaling in de rechtspraak geïnterpreteerd wordt danwel door het inwinnen van juridisch advies.⁸⁶ De verplichting tot het zelf nader inwinnen van juridisch advies is afhankelijk van aan wie de regel zich richt, ook wel de ‘normadressaat’ genoemd.⁸⁷ Vooral bij specifiekere regelgeving zoals bijvoorbeeld het geval is bij economische delicten, wordt er meer van de normadressaat verwacht met betrekking tot onderzoek naar mogelijke delicten en de reikwijdte hiervan. Voor wat betreft de nadere uitwerking van de wettekst in jurisprudentie is reeds in paragraaf 3.3.1. gesproken over de bevoegdheid van de rechter tot het extensief interpreteren van de wet.

Toch relativeert het EHRM het duidelijkheidsvereiste nu niet altijd volledig heldere regels en enige vaagheid in delictsomschrijving onvermijdelijk zijn.⁸⁸ Een zeer duidelijke regel maakt de openheid en flexibiliteit van het recht minder groot. Hoe ruimer een rechtsregel gemaakt wordt, hoe meer situaties hieronder verstaan kunnen worden en de strafrechtelijke aanpakbaarheid vergroot wordt. De wetgever kan in sommige gevallen niet anders dan de delictsomschrijving open te formuleren om het toepassingsbereik te vergroten. Dit is vooral voor bescherming van toekomstige belangen belangrijk. Het dient dan ook een afweging van

---

⁸¹ De Roos 1987, p. 73 & Haverman 1998, p. 73 & 74.

⁸² Artikel 7 EVRM.

⁸³ Kooijmans 2002, p. 256-262; De Hullu 2021, p. 85-86, Bleichrodt & Vegter 2013, p. 30.

⁸⁴ Nan 2015, p. 141.

⁸⁵ EHRM, 25 mei 1993, 14307/88 (*Kokkinakis/Griekenland*), par. 52; EHRM (GK) 21 oktober 2013, nr. 42750/09, EHRC 2014/32 m.nt. van Sasse van Ysselt (*Del Rio Prada/Spain*), r.o. 79; EHRM (GK) 17 mei 2010, nr. 36376/04 (*Kononov/Latvia*), r.o. 185; EHRM 25 juni 2009, nr. 12157/05 (*Liivik/Estonia*), r.o. 92-93.

⁸⁶ EHRM, 25 mei 1993, 14307/88 (*Kokkinakis/Griekenland*), par. 40; EHRM 11 april 2013, nr. 20372/11, ECLI:CE:ECHR:2013:0411JUD002037211 (*Vyrentsov/Ukraine*), r.o. 63; EHRM (GK) 21 oktober 2013, nr. 42750/09, EHRC 2014/32 m.nt. van Sasse van Ysselt (*Del Rio Prada/Spain*), r.o. 79; EHRM (GK) 17 mei 2010, nr. 36376/04 (*Kononov/Latvia*), r.o. 185; EHRM 25 juni 2009, nr. 12157/05 (*Liivik/Estonia*), r.o. 93.

⁸⁷ EHRM (GK) 15 november 1996, nr. 17862/91 (*Cantoni/Frankrijk*), par. 29 en 35.

⁸⁸ EHRM 24 maart 1988, ECLI:CE:ECHR:1988:0324JUD001046583 (*Olsson/Sweden*), r.o. 61; EHRM 1 februari 2005, nr. 47579/99 (*Raichinov/Bulgaria*), r.o. 3; EHRM (GK) 21 oktober 2013, nr. 42750/09, EHRC 2014/32 m.nt. van Sasse van Ysselt (*Del Rio Prada/Spain*), r.o. 79.

belangen te zijn bij het maken van rechtsregels.⁸⁹ Te fijn vormgegeven strafbepalingen kunnen anderzijds ook zorgen voor onoverzichtelijkheid.⁹⁰

Kort gezegd moet een strafbaarstelling volgens het *lex certa*-beginsel zo duidelijk mogelijk geformuleerd zijn, ook wel het duidelijkheidsvereiste. Tot op een zekere hoogte moet deze toegespitst zijn tenzij het onmogelijk is om volledig heldere regels te maken, ook wel het specificiteitsvereiste. Tot slot dient een individu met de strafbaarstelling op zekere hoogte in staat te zijn om te voorzien bij welke handelingen welke strafbaarheden van toepassing zijn, ook wel het voorzienbaarheidsvereiste. Deze voorzienbaarheid is mogelijk met behulp van de wettekst en de daarop betrekking hebbende jurisprudentie.

3.3.3. Onduidelijkheden in de wettekst

Onvoorzienbaarheid kan onder andere door onduidelijkheid in de wettekst teweeg gebracht worden. Deze onduidelijkheid kan op twee manieren voor komen. De wet kan onduidelijk zijn door wetssystematische onduidelijkheid (wet in relatie tot andere wetten onduidelijk) of door semantische onduidelijkheid (de wettekst op zichzelf onduidelijk).⁹¹ Wetssystematische onduidelijkheid komt voort uit complexiteit van normen in een grote rechtsorde. Een op zichzelf voldoende duidelijke norm maakt deel uit van een complex rechtssysteem. De hoeveelheid normen en de structuur hiervan kunnen het zodanig maken dat dit complex en daardoor onvoorzienbaar voor een burger wordt om te bepalen met welke gedraging welk strafbaar feit gepleegd wordt. Daarnaast kan wetssystematische onduidelijkheid voor komen door inconsistenties. Verschillende regels met verschillende eisen tegenover burgers zijn op verschillende niveaus vastgelegd en kunnen vervolgens conflicterend met elkaar zijn. De relatie tussen wetten onderling maakt het geheel te complex. Het in de volgende paragraaf besproken *lex specialis*-regeling zal duidelijkheid bij het conflict tussen de regels moeten geven.⁹² Van semantische onduidelijkheid is sprake bij een gebrek aan definities of bij vage normen. Er bestaat dan onduidelijkheid omtrent inhoud of toepasbaarheid. Eén vage bestanddeel in een delictsomschrijving kan al de gehele omschrijving onduidelijk maken. Ook wordt er vaak een zeer ingewikkelde 'rechtstaal' gebruikt die anders is dan de gewone algemene taal.⁹³ Tot slot zijn er betwistbare delictsbestanddelen waarvan mensen over de omschrijving kunnen verschillen. Een bepaalde term kan op verschillende manieren ingevuld worden en van waardering voorzien worden.⁹⁴

3.4. Samenloopregeling: Eendaadse/meerdaadse samenloop en de *lex specialis*.

Uit voorgaande paragraaf blijkt dat het voor een verdachte duidelijk moet zijn welke gedragingen strafbaar zijn en dat deze wettelijk vastgelegd dienen te zijn. Er kunnen zich situaties voordoen dat een verdachte één of meerdere daaropvolgende handelingen verricht welke vervolgens onder meerdere delicten uit de wet kunnen vallen. Vooral in de zedenwetgeving bestaat er veel overlap bij delictsomschrijvingen.⁹⁵ Om een mogelijk conflict in overlap van delicten te voorkomen, is er in artikel 55 e.v. Sr een soort correctiemechanisme voor onvermijdelijke overlap opgenomen. Art. 55 e.v. Sr betreffen een vorm van het *lex certa*-

---

⁸⁹ Althena 2016, paragraaf 5.5.1.; Groenhuijsen & Kristen 2001, p. 330.

⁹⁰ Groenhuijsen & Kristen 2001, p. 333.

⁹¹ Nan 2011, p. 156.

⁹² Althena 2016, par. 5.2.3.

⁹³ Althena 2016, par. 5.2.1.

⁹⁴ Althena 2016, par. 5.2.1.

⁹⁵ Kelk 2015, p. 520 en 524.

beginsel door hulp te bieden aan het specificiteitsvereiste en zullen duidelijkheid moeten scheppen als een strafbaar gepleegde handeling tevens een ander strafbaar feit oplevert (ook wel de eendaadse samenloop) of als meerdere gebeurtenissen meerdere delictsomschrijvingen vervullen (ook wel de meerdaadse samenloop). Artikel 55 e.v. Sr moeten ervoor zorgen ongerechtvaardigde cumulatie in straffen te voorkomen.⁹⁶ Het hierna te behandelen leerstuk van de *lex specialis*, vormt een belangrijke nadere uitwerking op de hoofdregel uit artikel 55 lid 1 Sr, waarbij eveneens één strafbepaling toepasselijk verklaard wordt. De eendaadse-, meerdaadse samenloop en de *lex specialis*-regeling zullen in de volgende sub-paragrafen verder behandeld worden.

3.4.1. Eendaadse samenloop

‘Valt een feit in meer dan één strafbepaling, dan wordt slechts één van die bepalingen toegepast, bij verschil die waarbij de zwaarste hoofdstraf is gesteld’, zo zegt artikel 55 lid 1 Sr, reeds de eendaadse samenloopregeling genoemd.⁹⁷ De rechter zal bij de kwalificatie van de gedraging onder een strafbaar feit dus eerst moeten analyseren of er sprake is van één feit of één wilsbesluit in de zin van artikel 55 lid 1 Sr. Op het moment dat er geen sprake is van één feit in de zin van artikel 55 lid 1 Sr, dan is de hierna te behandelen meerdaadse samenloop van toepassing. Wat wordt echter verstaan onder één feit of wilsbesluit? Minister Modderman verwoordde tot 1932 als beslissend criterium het criterium van fysieke eenheid, ook wel ‘of men met het lichamelijke oog eene eenheid ziet en met het oog des geestes eene pluraliteit’.⁹⁸ Er wordt op zijn minst een eenheid van tijd en plaats geëist en dit is tot op heden nog steeds zo. Toch bleek de waarneembare gedraging een te ruim genomen begrip waardoor de eendaadse samenloop onredelijk vaak werd aangenomen. De Hoge Raad zette in 1932 in het *Oude Kijk in ’t Jatstraat*-arrest het criterium van minister Modderman aan de kant en hiermee werd het criterium voor de eendaadse samenloop ingeperkt.⁹⁹ In dit arrest reed een verdachte als automobilist zonder verlichting waarna bleek dat hij ook onder invloed reed. Deze twee strafbare feiten konden als opzichzelfstaande feiten worden gezien met elk een eigen karakter. Het ene feit gaat niet op in het andere feit en beiden kunnen onafhankelijk van elkaar bestaan. De leer van het materiele feit werd aan de kant gezet en de aspectenleer kwam aan het licht. Strafrechtelijke aspecten werden zeer belangrijk.¹⁰⁰ Eén materiële handeling kan meerdere soorten aspecten hebben dat geen eendaadse samenloop meer kan worden aangenomen.

Tot 2017 was het zo dat er sprake was van een eendaadse samenloop als er sprake is van het juridische strekkingscriterium. Dit criterium hield in dat beide overtredingen dezelfde strekking dienden te hebben waarbij ook sprake is van eenduidigheid in plaats en tijd op het moment van de handeling(en).¹⁰¹ Bij een afwijkende strekking van twee overtredingen kon geen sprake zijn van een eendaadse samenloop.¹⁰² Hierdoor werd de vraag naar de beoordeling of het één feit betrof over het algemeen niet bevestigend geantwoord.¹⁰³ Echter zijn in 2017 een reeks uitspraken van de Hoge Raad geweest waarin wordt aangenomen dat

---

⁹⁶ De Hullu 2021, p. 499.

⁹⁷ Art. 55 lid 1 Sr; Pelsler 2021 (T&C Sr), art. 55 Sr, aant. 1.

⁹⁸ Smidt 1891, deel I, p. 478; De Hullu 2021, p. 503.

⁹⁹ HR 12 februari 1932, ECLI:NL:HR:1932:BG9438, NJ 1932, p. 289 (*Oude Kijk in ’t Jatstraat* arrest).

¹⁰⁰ Ouwerkerk 2012, p. 504; Duker 2011, p. 635.

¹⁰¹ Hazewinkel-Suringa’s/Rommelink 1996, p. 841.

¹⁰² Franken 1995, p. 45; Noyon/Langemeijer/Rommelink, Het Wetboek van Strafrecht (T&C), aant. 4, 5, 6, 6a bij art. 55.

¹⁰³ Bleichrodt 2008, par. 50.2.4.b.

indien de strekking iets anders is, maar de essentie nog steeds hetzelfde blijft en de plaats en tijd gelijklopend blijven, het in essentie nog steeds om dezelfde feitencomplex gaat en dus van één dezelfde feit gesproken wordt.¹⁰⁴ Voorbeelden van een toegekende eendaadse samenloop uit deze arresten zijn onder andere de strekking van poging tot doodslag en zware mishandeling¹⁰⁵, alsook later twee uitspraken uit 2018 omtrent de strekking van poging tot doodslag en openlijke geweldpleging¹⁰⁶.

Indien de eendaadse samenloop wordt toegepast, zal de dader alleen veroordeeld worden tot de maximale straf die staat op de strafbepaling met de hoogste hoofdstraf. Het gaat hier ook wel om het absorptiestelsel. Dit absorptiestelsel zorgt ervoor dat slechts één overtreden strafbepaling in aanmerking komt.¹⁰⁷ Indien de strafbepalingen geen verschil in strafbedreigingen kennen, heeft de rechter de vrijheid om zelf een keuze te maken welke strafbedreiging hij kiest. De rechter kan de eendaadse samenloop enkelvoudig of meervoudig kwalificeren. Bij de enkelvoudige kwalificatie (waarbij de rechter de zwaarste strafbepaling kiest) vindt de samenloopregeling plaats bij de kwalificatievraag uit artikel 350 Sv. Bij de meervoudige kwalificatie past de rechter de samenloopregeling toe bij de laatste vraag uit artikel 350 Sv en past de zwaarste strafbepaling toe bij de straftoemeting.¹⁰⁸ Ongelijksoortige hoofdstraffen worden middels artikel 9 Sr in volgorde geplaatst.

3.4.2. Lex specialis-regeling

Uit artikel 55 lid 2 Sr volgt *'Indien voor een feit dat in een algemene strafbepaling valt een bijzondere strafbepaling bestaat, komt alleen deze in aanmerking'*.¹⁰⁹ Reeds in paragraaf 3.4. is dit lid als een nadere uitzonderingsregeling van lid 1 bestempeld en deze houdt ook wel verband met het bepaaldheidsgebod en specificatievereiste uit het lex certa-beginsel.¹¹⁰ De Hullu zegt hierover ook wel "de meest toepasselijk, geëigende strafbepaling moet worden toegepast".¹¹¹ De lex specialis-regeling geeft een voorziening bij conflicterende situaties bij de kwalificatievraag. De schijnt doet op dat er bij de kwalificatie van een strafbare gedraging sprake zou zijn van een algemene strafbepaling (de generalis) en een speciale strafbepaling (de specialis). Artikel 55 lid 2 Sr creëert een rangorde in deze bepalingen en bepaalt dat de speciale regeling voor de algemene regeling gaat. De speciale delictsomschrijving houdt een bijzondere vorm van de algemene delictsomschrijving in.

Er zijn twee soorten specialis-generalis-verhoudingen. De eerste vorm is de logische specialis. Bij deze vorm is er een bijzondere regeling die in aanmerking komt, welke dezelfde bestanddelen als de algemene strafbepaling kent maar nog één of enkele bijzondere bestanddelen meer.¹¹² De bijzondere vorm sluit hierbij de algemene vorm uit. De logische specialis is nog te onderscheiden in de gekwalificeerde logische specialis en de geprivilegieerde logische specialis. Bij de gekwalificeerde logische specialis houdt de speciale strafbepaling een strafverzwarende vorm van de generalis in, welke een hogere straf bedreigt

---

¹⁰⁴ HR 20 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1111 tot en met ECLI:NL:HR:2017:1115, NJ 2019, 111 tot en met 115.

¹⁰⁵ HR 20 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1111, NJ 2019, 111.

¹⁰⁶ HR 5 juni 2018, ECLI:NL:HR:2018:831, later ook aangehaald in HR 3 juli 2018, ECLI:NL:HR:2018:1068.

¹⁰⁷ Bleichrodt 2008, par. 50.2.4.b.

¹⁰⁸ HR 4 november 1929, NJ 1929, p. 1767; HR 26 mei 1930, NJ 1930, p. 1162.

¹⁰⁹ Art. 55 lid 2 Sr.

¹¹⁰ Pelser 2021 (T&C Sr), art. 55 Sr, aant. 1.

¹¹¹ De Hullu 2021, p. 507.

¹¹² HR 19 juli 1921, NJ 1921, p. 1109; HR 23 februari 1982, IWits/Vitesse).

en dus voorrang geniet. Bij de geprivilegieerde logische specialis betreft de speciale strafbepaling juist een strafverlichting ten opzichte van de algemene delictsomschrijving in.¹¹³ De tweede vorm is de systematische of juridische specialis. Bij deze vorm kan niet uit twee strafbepalingen worden geconcludeerd dat er sprake is van een speciale verhouding maar deze verhouding dient uit de wetsgeschiedenis te worden achterhaald of middels samenhang van de betreffende strafbepalingen door bijvoorbeeld plaatsing in dezelfde titel. Een voorbeeld hiervan is het Verhuiswagenarrest waarbij een onverlichte verhuiswagen op de openbare weg geplaatst is. De strafbare gedraging kon gekwalificeerd worden onder artikel 427 sub 2 Sr maar ook onder meerdere bepalingen uit het verkeersstrafrecht welke door de Hoge Raad als bijzondere bepalingen gezien diende te worden.¹¹⁴ Systematische specialis wordt echter zeer weinig aangenomen en de Hoge Raad is hier erg terughoudend in.¹¹⁵

3.4.3. Meerdaadse samenloop

Indien de rechter beslist dat er geen sprake is van één feit omdat de ratio zodanig ander is dat er sprake is van op zichzelf staande gedragingen, dan is er sprake van een meerdaadse samenloop. Dit volgt ook wel uit artikel 57 lid 1 Sr waarin het volgende vermeld staat: *‘Bij samenloop van feiten die als op zichzelf staande handelingen moeten worden beschouwd en meer dan één misdrijf opleveren waarop gelijksoortige hoofdstraffen zijn gesteld, wordt één straf opgelegd’*.¹¹⁶ Door één gedraging worden meerdere delicten begaan welke verschillende strekkingen kennen en daardoor onder verschillende strafbepalingen vallen. Zo kan iemand bijvoorbeeld dronken in een auto zonder verlichting rijden. Met één handeling begaat de verdachte dan meerdere strafbare feiten. Voor de toepassing van artikel 57 lid 1 Sr dient er dus sprake te zijn van meerdere strafbare feiten die door een afwijkende ratio of andere tijd/plaats als zodanig op zichzelf staande handeling gezien moeten worden. Deze strafbare feiten dienen misdrijven te zijn. Overtredingen vallen dus niet onder deze bepaling. Tot slot dienen op de strafbepalingen gelijksoortige hoofdstraffen te worden gesteld.

Over de maximale strafbedreiging zegt lid 2 van voornoemd wetsartikel het volgende: *“Het maximum van deze straf is het totaal van de hoogste straffen op de feiten gesteld, doch — voor zover het gevangenisstraf of hechtenis betreft — niet meer dan een derde boven het hoogste maximum.”*¹¹⁷ Op het eerste gezicht lijkt de meerdaadse samenloopregeling op een strafverhogende omstandigheid nu zij voorzien in de strafverhoging van het op het delict staande strafmaximum, maar zij is juist gelegen in het voorkomen van onevenredige bestraffing door een te harde hardheid in zuivere cumulatie van straffen, ook wel de beperking van cumulatie.¹¹⁸ Eén gevangenisstraf van twee jaar is zwaarder dan twee straffen van één jaar.¹¹⁹ De oplegging van geldboeten kunnen wel cumuleren, waarbij wel rekening gehouden moet worden met het in artikel 24 Sr vervatte draagkrachtbeginsel.

Invloed delictsomschrijving

De delictsomschrijving heeft ook nog enige invloed op de samenloopregeling. Zo worden in de meeste delictsomschrijvingen het gevolg in enkelvoud geformuleerd. Dit zou betekenen

---

¹¹³ Pelser 2021 (T&C Sr), art. 55 Sr, aant. 5.

¹¹⁴ HR 6 december 1960, NJ 1961, 54 (*Verhuiswagen arrest*).

¹¹⁵ De Hullu 2021, p. 509; Bleichrodt 2008, par. 50.2.4.c.; Pelser 2021 (T&C Sr), art. 55 Sr, aant. 5.

¹¹⁶ Art. 57 lid 1 Sr.

¹¹⁷ Art. 57 lid 2 Sr.

¹¹⁸ HR 19 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS55556, NJ 2006, 10 m.nt. Mevis.

¹¹⁹ Smidt 1891, p. 481.

dat één handeling welke meerdere gevolgen heeft, meerdere schendingen van een strafbare norm geeft.

3.5. Tussenconclusie

In dit hoofdstuk is het legaliteitsbeginsel en diens subbeginsel lex certa-beginsel behandeld. Duidelijk hierbij is dat het legaliteitsbeginsel de strafbaarstelling van een delict in een wettelijke bepaling eist. Het lex certa-beginsel eist aansluitend dat deze wettelijke bepaling voldoende duidelijk en nauwkeurig omschreven moet zijn, ook wel het duidelijkheidsvereiste en het specificiteitsvereiste. Deze eisen zorgen voor voldoende voorzienbaarheid, ook wel het voorzienbaarheidsvereiste. Een mogelijke dader moet exact weten welke gedragingen strafbaar zijn en welke strafbaarstelling hierbij volgt om zijn gedrag hierop aan te kunnen passen. Het sanctierecht valt ook onder het lex certa-beginsel.

Toch is het niet altijd mogelijk om volledig heldere regels te maken en is enige vaagheid in delictsomschrijvingen onvermijdelijk. Indien een wetsartikel geen helderheid biedt, kan de rechtspraak tot een verdere verduidelijking zorgen en mag deze extensief interpreteren. Kritisch punt hierbij is wel dat er een goede belangenafweging gemaakt moet worden tussen het hebben van een vage delictsomschrijving en het vergroten van het toepassingsbereik.

De samenloopregeling als vorm van het lex certa-beginsel kan enige duidelijkheid geven indien er sprake is van onvermijdelijke overlap in strafdelicten. Er dient hierbij bekeken te worden of er sprake is van één feit of wilsbesluit in de zin van artikel 55 e.v. Sr. Hiervan is sprake als er een eenheid in tijd en plaats is, en de strekking/ratio van het delict gelijklopend is. Indien de strekking iets anders is maar de essentie nog steeds hetzelfde blijft, wordt nog steeds van één dezelfde feit gesproken en dient de eendaadse samenloop van toepassing te worden verklaard. Bij twee afwijkende feiten wordt de meerdaadse samenloop toegepast.

Hoofdstuk 4: Verhouding ‘sexchatting’ met het legaliteitsbeginsel

4.1. Inleiding

In de eerdere hoofdstukken is een kader geschetst omtrent het voorgestelde delict ‘sexchatting’ in het wetsvoorstel en het legaliteitsbeginsel met diens subbeginselen. In dit hoofdstuk zal de verhouding van het voorgestelde delict ‘sexchatting’ ten aanzien van andere soortgelijke delicten getoetst worden aan de hand van het legaliteitsbeginsel en het subbeginsel lex certa-beginsel. Voor wat betreft het legaliteitsbeginsel kan een opsplitsing gemaakt worden in voorzienbaarheid in de strafbare gedraging en de voorzienbaarheid in straf. In de tweede paragraaf zal dan ook allereerst een analyse volgen omtrent de eis van een voldoende duidelijk en nauwkeurige delictsomschrijving als op zichzelf staand delict en de voorzienbaarheid tot de strafbare gedraging hiervan. Daaropvolgend zal het voorzienbaarheidsvereiste in het licht van de bestraffing worden behandeld. Er volgt hierbij een vergelijking indien een dader tekst en afbeelding combineert danwel bekeken wordt hoe de tekst op zichzelf gezien is. Vervolgens zullen de eventuele onvoorzienbaarheden en onduidelijkheden aan bod komen en bekeken worden welke inspanningsverplichting de wetgever hiertoe geeft. Tot slot volgt in de laatste paragraaf een tussenconclusie op de verhouding van ‘sexchatting’ op het legaliteitsbeginsel en of deze in verhouding tot elkaar op gespannen voet staan.

4.2. Toetsing voorgestelde delict met betrekking tot voorzienbaarheid in strafbare gedraging

Zoals reeds in hoofdstuk 1 vermeld, heeft de minister de Wet Seksuele Misdrijven onder andere in het leven geroepen om met deze vernieuwde wetgeving een betere voorzienbaarheid in strafbaarstellingen beogen te geven. Er bestaat tot op heden veel overlap in delictsomschrijvingen en met de vernieuwde wetgeving wenst de minister een adequatere en herkenbaardere strafrechtelijke reactie te kunnen bieden wat als strafwaardig gezien wordt. In hoofdstuk 4 is het kader van het legaliteitsbeginsel geschetst om een toetsing van het delict sexchatting aan het legaliteitsbeginsel mogelijk te maken. Hierbij is van belang dat het legaliteitsbeginsel als voorwaarde stelt dat een strafbare gedraging in een strafrechtelijke wetsbepaling uitgewerkt dient te zijn. Deze bepaling dient vervolgens volgens het lex certa-beginsel voldoende duidelijk en nauwkeurig omschreven te zijn, ook wel het duidelijkheidsvereiste en het specificiteitsvereiste. Deze criteria zorgen ervoor dat er voldoende voorzienbaar is onder welke voorwaarden een bepaalde gedraging strafbaar is (ook wel het voorzienbaarheidsvereiste) en maakt ook een succesvollere strafvervolgning mogelijk.

Het legaliteitsbeginsel en het lex certa-beginsel eisen dus een voldoende duidelijk en nauwkeurige wettelijke delictsomschrijving. Mijns inziens lijkt aan deze eis voldaan. De delictsomschrijving lijkt geen bestanddelen te bevatten die in twijfel getrokken kunnen worden over wat hieronder verstaan of bedoeld wordt. Het slachtoffer en de verdachte zijn voldoende duidelijk geformuleerd, waarbij duidelijk is dat het om niet leeftijdsconforme seksuele communicatie met kinderen gaat. De indringende en vergaande benadering naar het kind kan naar mijn idee niet soberder geformuleerd. De lijn tussen strafbaar en niet-strafbaar gedrag is naar mijn idee duidelijk zichtbaar en niet nauwkeuriger te formuleren. Sommige bestanddelen zijn niet nauwkeuriger te formuleren en kunnen mogelijk in de rechtspraak verder verduidelijkt worden. Het bestanddeel ‘seksueel benaderen’ in de wettekst is mogelijk

niet concreet genoeg of per situatie anders maar kan wel nader uitgelegd worden in de wetsgeschiedenis en de rechtspraak. Vooral in de zedenwetgeving is het helaas niet altijd mogelijk om zo duidelijk mogelijke delictsomschrijvingen te formuleren. Deze moeten vaak enigszins breed geformuleerd blijven om te voorkomen dat veel gevallen er niet onder ondergebracht kunnen worden en zedendelicten vaak in veel verschillende vormen voor kunnen komen. Er bestaat dan ook veel overlap in regels. Er is nog geen duidelijke lijn omtrent de mondeling of schriftelijke communicatie. Deze kan op vele manieren voorkomen. De onduidelijkheid hierbij is wat precies onder schriftelijke communicatie valt. De vraag of beeldvorming hier ook onder valt is onduidelijk. Prof. Cleiren lijkt in haar artikel ervanuit te gaan dat beeldcommunicatie ook onder deze schriftelijke communicatie valt maar Lindeberg stelt weer dat bij sexchatting het accent juist op woord en geschrift gelegd wordt.¹²⁰ De wetgever heeft tekst apart gesanctioneerd via sexchatting en beeldvorming via 'aanbieden schadelijke visueel weergaven aan een minderjarige' danwel via 'kinderpornografie'. Het lijkt er dus op dat de wetgever deze splitsing bewust heeft willen maken, zelfs in geval van één bericht met tekst en beeld gecombineerd. Waarom voor twee afzonderlijke strafbepalingen gekozen wordt of hoe om dient te gaan met één bericht met tekst en beeld gecombineerd wordt niet nader onderbouwd. De nadere invulling voor 'schriftelijke communicatie' zal dan nog moeten blijken maar zal geen groot probleem opleveren in de zin van helderheid van de delictsomschrijving op zichzelf bezien. De voorgestelde wettekst van 'sexchatting' is mijns inziens dan ook op zichzelf voldoende duidelijk geformuleerd en helder. De delictsomschrijving is voldoende bepaalbaar. In dit opzicht is dan ook aan het lex certa-beginsel voldaan. Er is naar mijn idee geen bestanddeel binnen de delictsomschrijving die subjectief uitgelegd kan worden en waar dan onduidelijkheid in kan ontstaan.

4.3. Toetsing voorgestelde delict met betrekking tot voorzienbaarheid in bestraffing

In paragraaf 4.2 kom ik tot de conclusie dat de delictsomschrijving van 'sexchatting' op zichzelf bezien voldoende duidelijk geformuleerd is, waardoor het voor een dader voorzienbaar is welke gedraging strafbaar gesteld is. Toch dient een delict niet alleen voorzienbaar in gedraging maar ook voorzienbaar in straf te zijn en is de vraag of het delict voldoende toegespitst is ten opzichte van andere delicten (ook wel het specificiteitsvereiste). De tweede toets gaat dan ook over de vraag of het voorgestelde delict in samenhang met andere strafbare bepalingen voldoende voorzienbaar en specifiek is als het gaat om de bestraffing hiervan. Het voorzienbaarheidsvereiste ziet ook op de voorzienbaarheid in bestraffing. Vooral in samenhang met andere strafbare bepalingen zou hier mogelijk een spanningsveld kunnen ontstaan.

4.3.1. Combinatie tekst en afbeelding

Uit voornoemde bewoordingen blijkt dat het duidelijk is welke handelingen welke straf geeft en dat duidelijk is welke handelingen hoger bestraft worden dan anderen. De volgende vraagstelling die volgt is hoe de voorzienbaarheid en duidelijkheid is indien er in combinatie wordt gehandeld. Op het moment dat een dader seksuele teksten tezamen met een seksuele afbeelding naar een minderjarige stuurt, heerst de vraag of één handeling mogelijk onder meerdere strafbepalingen kan scharen. Tot op heden is de strafbaarstelling van het verzenden van seksuele foto's of afbeeldingen aan een minderjarige strafbaar gesteld in

---

¹²⁰ Cleiren e.a. 2019, p. 72; Lindenberg 2016, p. 46-47.

artikel 240a Sr (huidig) en wordt deze in het wetsvoorstel in stand gehouden maar overgeheveld naar artikel 151e Sr (nieuw). Ook kan er met een seksuele afbeelding mogelijk sprake zijn van kinderpornografie volgens artikel 240b Sr (huidig), welke overgeheveld wordt naar artikel 251 Sr (nieuw). De sanctionering van seksuele teksten wordt in de voorgestelde wetgeving pas expliciet strafbaar maar viel reeds eerder in sommige gevallen onder andere bestaande delictsomschrijvingen zoals bijvoorbeeld schennis van de eerbaarheid, belaging of poging tot feitelijke aanranding. Toch zal reeds voor dit wetsvoorstel hoogstwaarschijnlijk vaker tekst en afbeelding gecombineerd naar een minderjarige gestuurd zijn. Zo ook bleek in paragraaf 2.3.3. dat de minister lijkt uit te gaan van een combinatie hiervan.¹²¹ Indien de minister onder seksuele communicatie geen beeldvormende communicatie verstaat, waar ik in paragraaf 4.2. vanuit ga, kan in het licht van het wetsvoorstel gezegd worden dat de dader zich strafbaar stelt aan sexchatting en aan het weergeven van schadelijke visuele weergaven aan minderjarigen onder de zestien jaar of, afhankelijk van het soort afbeelding, aan kinderpornografie. Ook kan de dader tekst combineren met het op beeld vastleggen van ontuchtige handelingen voor de webcam waardoor ook sprake is van kinderpornografie. De bedoeling bij het delict van het aanbieden van schadelijke visuele weergaven aan personen onder de zestien jaar was immers om geschriften buiten deze delictsomschrijving te houden en kinderpornografie betreft altijd een afbeelding of het vastleggen van beelden.

4.3.2. Samenloop

Het Openbaar Ministerie heeft de beslissingsbevoegdheid tot het overgaan in vervolging en de keus in het soort tenlastegelegde feit, ook wel het opportuniteitsbeginsel. Op het moment dat een dader seksuele teksten en seksuele afbeeldingen combineert, is er al minstens sprake van twee of drie strafbare feiten bij één gedraging en dus sprake van overlap. De samenloopregeling kan hierbij, als vorm van het lex certa-beginsel voor het specificiteitsvereiste, mogelijk uitkomst bieden welke strafbepaling door de rechter gekwalificeerd kan worden. De rechter dient voor de kwalificatie van de gedraging eerst te analyseren of twee strafbepalingen als één feitelijk feit volgens artikel 55 e.v. Sr gezien kunnen worden. Zoals eerder bleek, is sprake van één feit of wilsbesluit indien er een eenheid in tijd en plaats is en de strekking van de strafbepaling hetzelfde zijn. Enige afwijking in strekking is sinds 2017 aanvaardbaar als het in essentie maar om hetzelfde feitencomplex gaat. De tekst en afbeelding worden in samenhang met elkaar en mogelijk gelijktijdig of als voortdurende handeling verstuurd waardoor er sprake is van een eenheid in tijd en plaats. De volgende beoordeling dient dan te zijn of de strekking van de strafbare feiten gelijkluidend danwel bij afwijking van strekking in essentie om hetzelfde feitencomplex gaat. De beschermingsgedachte van sexchatting is het beschermen van schade bij minderjarigen.¹²² De in het wetsvoorstel voorgestelde titel 'Titel XIV 'Seksuele misdrijven' beschermt de lichamelijke en seksuele integriteit waaronder het seksuele zelfbeschikkingsrecht.¹²³ Sexchatting beschermt dan ook tegen aantasting van lijf en eerbaarheid.¹²⁴ Uit de memorie van toelichting blijkt het volgende over het aanbieden van schadelijke visuele weergaven aan een minderjarige onder de zestien jaren uit artikel 151e Sr: *"Het wetsvoorstel hevelt drie huidige misdrijven tegen de zeden die geen of een minder grote seksuele component hebben over naar het Tweede Boek Titel V Misdrijven tegen de openbare orde van het Wetboek van Strafrecht. Het betreft de misdrijven pornografie, het aanbieden van een schadelijke visuele*

---

¹²¹ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 8.

¹²² Ten Voorde 2016, Gillespie 2013, p. 626.

¹²³ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 17.

¹²⁴ Cleiren e.a. 2019, p. 69.

*weergaven aan een persoon beneden de leeftijd van zestien jaren (wettelijke grondslag voor de filmkeuring) en het toedienen van bedwelmende drank. Hierbij gaat het in de kern om gedragingen in strijd met de algemene fatsoensnormen, hetgeen plaatsing in de Titel Misdrijven tegen de openbare orde rechtvaardigt. Onder misdrijven tegen de openbare orde valt een veelvoud aan delicten, die gemeenschappelijk hebben dat ze beogen publieke wanordelijkheden te bestrijden en te voorkomen”.*¹²⁵ De ratio van deze bepaling is dan ook anders dan de ratio van sexchatting. Echter wordt in de Memorie van toelichting gesproken van “misdrijven die geen of een minder grote seksuele component hebben”. Op het moment dat er een seksuele afbeelding wordt getoond is er sprake van een schadelijke weergave maar is er wel degelijk sprake van een seksueel component en dus is het strafbare feit in essentie nog wel gelijklopend. De ratio van kinderpornografie uit het voorgestelde artikel 251 Sr is ter bescherming van jeugdigen tegen seksueel kindermisbruik.¹²⁶

De ratio's van voornoemde strafbare feiten zijn (in essentie) gelijklopend en daarom wordt in dit geval van één feitelijk feit in de zin van artikel 55 e.v. Sr gesproken en dus kan de eendaadse samenloop worden toegepast. Volgens artikel 55 lid 1 Sr wordt de verdachte vervolgens veroordeeld tot de maximale strafbedreiging die is gesteld op de strafbepaling met de zwaarste hoofdstraf. Indien de rechter tot de beslissing komt dat er sprake is van ‘sexchatting’ in combinatie met ‘kinderpornografie’, dan zal de rechter tot de conclusie komen dat er een gevangenisstraf van maximaal 4 jaar kan volgen nu de maximale gevangenisstraf voor sexchatting twee jaar en de maximale gevangenisstraf voor kinderpornografie vier jaar betreft. Van de specialis-generalis-verhouding uit artikel 55 lid 2 Sr is geen sprake nu er geen sprake is van een algemeen en een bijzondere strafbepaling maar van op zichzelf staande strafbepalingen. Er is dus geen sprake van een logische specialis. Ook volgt uit de wetsgeschiedenis van de bepalingen niet dat er sprake is van een systematische of juridische specialis.

Op het moment dat de rechter besluit het versturen van de seksuele foto onder het delict ‘aanbieden van schadelijke visuele weergaven aan een minderjarige onder de zestien jaren’ uit artikel 151e Sr in plaats van kinderpornografie uit artikel 251 Sr te kwalificeren, worden de maximale hoogtes van de straffen voor sexchatting en de aanbieding van schadelijke visuele weergaven twee respectievelijk één jaar gevangenisstraf. Een dader stelt zich met één gecombineerde gedraging met tekst en afbeelding dus bloot aan twee jaar gevangenisstraf respectievelijk vier jaren. Hier zie ik dan ook gespannen punten met de voorzienbaarheid in bestraffing nu de uitkomst in de duur van de gevangenisstraf wisselend is en het in een complex geheel niet duidelijk is op welk moment een dader zich schuldig maakt aan een bepaald soort feit. Net afhankelijk van de soort situatie en de elementen van de gedraging kan sprake zijn van weer een ander soort feit. Zo kan naast het versturen van tekst in combinatie met beeld kan ook gedacht worden aan een situatie waarin een dader teksten verstuurt maar de minderjarige daarnaast getuige laat zijn van seksuele handelingen zodat ook sprake is van samenloop¹²⁷.

4.3.3. Tekstuele communicatie als op zichzelf staande feitelijke gedraging

In voornoemde situatie is uitgegaan van een handeling waarbij verdachte seksuele teksten en een seksuele afbeelding aan een minderjarige toestuurt. In deze paragraaf zal ik kort stilstaan

---

¹²⁵ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 18.

¹²⁶ *Kamerstukken II* 1984/85, 15 836, nr. 61b.

¹²⁷ Artikel 248d Sr (huidig).

bij de situatie waarin de verdachte alleen seksueel communiceert middels tekst. Naast het feit dat deze gedraging onder 'sexchatting' kan worden gekwalificeerd, kan ook sprake zijn van andere soortgelijke strafbepalingen. Zo viel deze gedraging voor de strafbaarstelling van sexchatting in sommige gevallen al eerder onder 'belaging' uit artikel 285b Sr als een minderjarige bij de indringende communicatie gedwongen werd iets te doen, iets niet te doen of te dulden. Anderzijds kan er sprake zijn van 'bedreiging' uit artikel 285 Sr.¹²⁸ Dit betreft dan wel seksuele communicatie met een ernstiger karakter. Ook poging tot feitelijke aanranding middels artikel 45 jo. 246 Sr zou mogelijk kunnen zijn. Zo heeft de Rechtbank eerder een verdachte strafbaar gesteld die meisjes in een chatgesprek met dreigementen chanteerde als zij geen seksuele handelingen voor de webcam zouden verrichten.¹²⁹ Het afdwingen van bepaalde seksuele handelingen in chatgesprekken wordt meerdere malen als poging tot aanranding beschouwd.¹³⁰ Een poging tot verleiding kan ook mogelijk zijn middels artikel 45 jo. 248a Sr. Hierbij moet er echter uit het contact wel blijken dat de verdachte de intentie heeft om in de toekomst eventuele seksuele handelingen te verwezenlijken. Er kan tevens sprake van dwang, misleiding of uitlokking zijn.¹³¹ Bij uitlokking neigt een gesprek meer richting het delict 'grooming' te gaan en moet er een ondergrens gevonden worden wanneer sprake is van 'sexchatting' of van '(poging tot) grooming'. In ieder geval is het verschil tussen sexchatting en een poging tot grooming dat er bij sexchatting geen sprake hoeft te zijn van het doen van een voorstel tot een ontmoeting.¹³² Sexchatting zou mogelijk het nieuwe poging tot grooming kunnen zijn indien er wel een voorstel tot ontmoeting volgt maar er geen handeling komt tot het verwezenlijken hiervan. De grenzen liggen erg dicht bij elkaar en de vraag is dan ook wat de meerwaarde van poging tot grooming heeft als dit strafbare feit tevens sexchatting omvat. Sexchatting lijkt een lichte inleiding van een voorstel tot een ontmoeting. Op het moment dat er telefoonnummers tussen verdachte en de minderjarige worden uitgewisseld, kan al sprake zijn van een poging tot grooming.¹³³ Ook heb ik in deze scriptie al eerder benadrukt dat er een uitspraak geweest is waarin de veroordeling van poging tot grooming kwam, maar wel in combinatie met het zwaardere delict kinderpornografie.¹³⁴ Op het moment dat een dader dus tekst en beeld met elkaar combineert kan dus ook, afhankelijk van de specifieke situatie, sprake van poging tot grooming in plaats van sexchatting zijn. Tot slot is al eerder sprake geweest van een eendaadse samenloop te weten een poging tot grooming en poging tot verleiding.¹³⁵

4.4. Onvoorzienbaarheid

4.4.1. Onvermijdelijke overlap

De samenloopregeling wordt ingezet bij de onvermijdelijke overlap van strafbare feiten maar het kritiekpunt hierbij is of er daadwerkelijk sprake is van onvermijdelijkheid en of het de bedoeling kan zijn dat artikel 55 e.v. Sr steeds ingezet moet worden om te zorgen voor de kwalificatie van de juiste strafbaarstelling. De vraag is of een delictsomschrijving genoeg toegespitst is, en dus voldaan wordt aan het specificiteitsvereiste uit het lex certa-beginsel, als

---

¹²⁸ Voor voorbeelden zie Ten Voorde 2016, p. 234-235.

¹²⁹ Rb. Amsterdam 16 maart 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:1627, r.o. 8.1.1. en 8.1.3.

¹³⁰ Onder andere Hof Amsterdam 14 december 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:4620; Rb. Gelderland 31 mei 2016, ECLI:NL:RBGEL:2016:3037; Rb. Den Haag 5 oktober 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:11930.

¹³¹ *Kamerstukken II* 2015/16, 29 279, 300, p. 3; Ten Voorde 2017a, p. 410.

¹³² MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 59.

¹³³ HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3140, *NJ* 2015/73, m.nt. N/ Keijzer.

¹³⁴ Rechtbank Oost-Brabant 13 juni 2013, ECLI:NL:RBOBR:2013:CA2959.

¹³⁵ HR 12 november 2019, ECLI:NL:HR:2019:1736, m.nt. N. Jörg.

er steeds weer teruggevallen moet worden op de samenloopregeling. De wetgever was zich reeds eerder al bewust van overlap die tussen strafbepalingen bestond, maar deze werd aanvaardbaar geacht omdat deze op andere plaatsen in het Wetboek van Strafrecht ook voorkwamen.¹³⁶ Toch komt de wetgever hiervan terug en beoogt deze met de nieuwe wetgeving overlap weg te werken, maar introduceert hiermee mogelijk weer nieuwe overlappende wetgeving. Ook de Nederlandse Orde van Advocaten geeft als kritiekpunt dat er overlap bestaat met bijvoorbeeld grooming en het tonen van seksuele weergaven. Hoe de minister met deze overlap wenst om te gaan wordt niet beantwoord.¹³⁷ Bepaalde overlap is onvermijdelijk maar de wetgever heeft wel een inspanningsverplichting om dit te voorkomen en niet elke overlap is dan ook onvermijdelijk. De vraag is of de wetgever dat bij 'sexchatting' in voldoende mate doet. De Minister geeft in de Memorie van Toelichting al aan dat in een vroeg stadium bepaald dient te worden onder welke categorie het seksueel overschrijdend gedrag valt en welk strafbaar feit daarbij hoort. Daarbij wordt er ook steeds gehamerd op steeds beter voorzienbare strafrechtelijke aansprakelijkheid voor daders door nieuwe wetgeving.

4.4.2. Semantische of wetssystematische onduidelijkheid

Onvoorzienbaarheid kan door een onduidelijke wettekst komen. Reeds eerder is naar voren gekomen dat sprake kan zijn van semantische of wetssystematische onduidelijkheid. 'Sexchatting' betreft een op zichzelf voldoende duidelijke norm. Deze maakt echter deel uit van een complex rechtssysteem. Nu deze norm op zichzelf voldoende duidelijk is, heeft de norm op zichzelf gezien aan het duidelijkheidsvereiste en het specificatievereiste voldaan en is er geen sprake van semantische onduidelijkheid. Echter is er mogelijk sprake van wetssystematische onduidelijkheid. De wet is in relatie tot de andere wetten onduidelijk, mogelijk door de complexiteit van normen in een grote rechtsorde. De hoeveelheid normen kunnen een complex geheel vormen en het zodanig maken dat het voor een burger onvoorzienbaar wordt welke gedraging welk strafbaar feit opleveren. De vraag is dan of de norm dan toch goed toegespitst is dat een gedraging niet onder meerdere strafdelicten kan vallen. Uit de Memorie van Toelichting blijkt dat er door verschillende delictsvormen mogelijk beter ingespeeld kan worden op het type gedraging maar ondertussen zijn er zoveel verschillende soorten delictsvormen in verschillende voorkomende fases dat de complexiteit van een delict maatwerk voor zedenrechercheurs wordt.¹³⁸ Dat hieruit blijkt dat de complexiteit van alle delictsvormen maatwerk vormt, geeft voor mij duidelijkheid dat deze complexiteit niet alleen voor zedenrechercheurs enorm lastige materie geeft maar ook voor daders die veelal leken in het recht zijn. Voor een potentiële dader is het dan helemaal onduidelijk onder welk delict zijn gedraging valt nu de grenzen tussen verschillende gedragingen en verschillende fases binnen deze gedraging niet helder zijn. Het moge duidelijk zijn dat de rechter over alle grensgevallen zal moeten gaan bepalen. Ik concludeer hiertoe dat het delict 'sexchatting' dan in het licht van het voorzienbaarheidsvereiste en het specificiteitsvereiste knelpunten geeft. Het delict is op zichzelf gezien voorzienbaar in strafbare gedraging en voldoende helder maar is in het kader van andere strafnormen niet zodanig toegespitst waardoor onvoldoende voorzienbaar is welke straf een dader mogelijk opgelegd krijgt. Een ander element in de gedraging kan meteen een heel ander delict creëren en daardoor zijn de grenzen tussen de delictsvormen zeer onduidelijk. Waarom de wetgever dan

---

¹³⁶ *Kamerstukken II 2012/13*, 33 580, nr. 4, p. 14-15.

¹³⁷ Brief van de Nederlandse Orde van Advocaten van 3 augustus 2020, 'voorontwerp van wetsvoorstel seksuele misdrijven', raadpleegbaar via www.internetconsultatie.nl, p. 13.

¹³⁸ MvT, Voorontwerp wetsvoorstel Wet Seksuele Misdrijven, p. 25.

ook voor de aparte strafbaarstelling van tekst en afbeelding kiest is mij niet duidelijk. Het lijkt mij uiteindelijk niet wenselijk dat een wetgever steeds weer opnieuw over specifieke gevallen moet beslissen. Niet de rechter maar de wetgever dient overlap te voorkomen door al in de ontwerpfase van de wetgeving hiermee rekening te houden en zich voldoende in te spannen om onvermijdelijkheid in overlap te voorkomen.

4.5. Tussenconclusie: gespannen punten

Uit het vorenstaande is gebleken dat de delictsomschrijving van 'sexchatting' op zichzelf bezien voldoende helder en bepaalbaar geformuleerd is. Het is daardoor voor een potentiële dader voorzienbaar welke gedraging in de delictsomschrijving strafbaar gesteld is. De voorzienbaarheid in straf is dus duidelijk. Echter merk ik op dat het wetsartikel van 'sexchatting' op gespannen voet met het legaliteitsbeginsel staat als ik kijk naar de voorzienbaarheid in straf en het specificiteitsvereiste. Vooral indien een dader indringend seksueel met een minderjarige communiceert en daarbij ook een seksuele afbeelding gebruikt. De dader stelt zichzelf dan met één gedraging bloot aan onder andere sexchatting en ook het vertonen van een schadelijke visuele weergave aan een minderjarige onder de zestien jaren of, afhankelijk van het soort afbeelding, aan kinderpornografie. De gedraging van het indringend seksueel communiceren met een minderjarige kan in verschillende gevallen ook nog worden geschaard onder de delicten poging tot feitelijke aanranding, belaging, poging tot grooming, poging tot verleiding, dwang, misleiding of uitlokking. De grenzen tussen de verschillende strafdelicten zijn te vaag. De samenloopregeling zou soelaas moeten bieden bij onvermijdelijke overlap in strafbepalingen. Echter moet dit wel zoveel mogelijk door de wetgever voorkomen worden en is niet elke overlap onvermijdelijk. Een strafdelict wordt hierbij onvoorzienbaar. Deze onvoorzienbaarheid ontstaat in dit geval door de complexiteit van normen in een grote rechtsorde. Het delict is op zichzelf bezien namelijk voldoende duidelijk. Er is hier dan ook sprake van wetsystematische onduidelijkheid. 'Sexchatting' staat in het geheel bezien dan op gespannen voet met het legaliteitsbeginsel in de zin van voorzienbaarheid in straf en het specificiteitsvereiste. In de theorie is het delict voorzienbaar maar in de uitwerking kan deze onvoorzienbaar worden in de strafvorm.

Hoofdstuk 5: Conclusie

In deze masterscriptie is getracht een antwoord te geven op de vraagstelling of het voorgestelde delict 'sexchatting' uit de Wet Seksuele Misdrijven op gespannen voet staat met het legaliteitsbeginsel. Voor de beantwoording van bovenstaande vraag is in hoofdstuk 2 allereerst onderzocht wat het wettelijk kader omtrent het voorgestelde delict 'sexchatting' is. Reeds meerdere jaren wordt al tegen gedragingen in de voorfase van het daadwerkelijke fysieke seksueel misbruik bij minderjarigen opgetreden. Zo bestaat reeds het delict 'grooming' al, welke het als meerderjarige via communicatietechnologie benaderen van een minderjarige onder de zestien jaren voor ontuchtige handelingen strafbaar stelt. Waar eerst niet verder in de voorfase opgetreden mocht worden, heeft de minister hier inmiddels vanaf gezien en wenst deze 'sexchatting' strafbaar te stellen. Uit de delictsomschrijving blijkt dat het moet gaan om niet leeftijdsconforme mondelinge of schriftelijke seksuele communicatie met een minderjarige onder de zestien jaar. Het betreft een niet gelijkwaardige situatie wat leeftijd betreft. Deze communicatie moet indringend en vergaand zijn. De duur en frequentie van het contact kan een rol spelen maar dit hoeft niet in ieder geval zo te zijn. Zo worden sommige kinderen al binnen één gesprek seksueel ingepalmd. Het enkele versturen van één bericht is niet voldoende. De seksuele communicatie wordt uit zichzelf gezien al als schadelijk gezien bij minderjarigen onder de zestien jaren. Vaststaande schade is niet vereist en hoeft dus niet per casus te worden bewezen. Deze wordt op zichzelf gezien al aanwezig geacht bij minderjarigen onder de zestien jaren.

Er is een korte tussenstop gemaakt bij het delict 'grooming' en het delict 'vertonen schadelijke visuele weergaven aan een minderjarige onder de zestien jaren'. Grooming is al enige tijd strafbaar maar de rechtspraak lijkt erg wisselend om te gaan met een pogingsvorm van dit delict. Enkele keren is er tot een veroordeling van poging tot grooming gekomen maar alleen in combinatie met een zwaarder delict zoals kinderpornografie. Inmiddels zal ook de pogingsvorm strafbaar gesteld worden. Verschillende partijen zoals bijvoorbeeld De Raad voor de Rechtspraak vragen zich af wat de grens is tussen sexchatting en poging tot grooming en wat de meerwaarde van deze pogingsvorm wordt. Voor wat betreft het aanbieden van een schadelijke visuele weergave aan personen onder de zestien jaren is duidelijk dat het de bedoeling was om geschriften buiten deze delictsomschrijving te houden.

Het legaliteitsbeginsel stelt als vereiste dat er sprake moet zijn van een verankering van een strafbare gedraging in een strafrechtelijke bepaling. Burgers moeten immers kunnen overzien welke gedragingen strafbaar zijn en hun gedrag hierop aan kunnen passen. De waarden van het legaliteitsbeginsel betreffen dan ook rechtszekerheid, voorzienbaarheid en rechtsbescherming. Hierbij geldt dat een nieuwe delictsomschrijving niet op reeds begane strafbare feiten van toepassing verklaard mogen worden. Uitbundig wordt het lex certa-beginsel als subbeginsel van het legaliteitsbeginsel erkend. Uit dit beginsel volgt de eis van een wettelijke bepaling die voldoende duidelijk en nauwkeurig omschreven moet zijn zodat voldoende voorzienbaar is onder welke voorwaarden een gedraging strafbaar is. Hieruit blijkt het duidelijkheidsvereiste, het specialiteitsvereiste en het voorzienbaarheidsvereiste.

Het EHRM relativeert het duidelijkheidsvereiste enigszins nu enige vaagheid in een delictsomschrijving onvermijdelijk kan zijn. De samenloopregeling uit artikel 55 e.v. Sr kan als vorm van het specificiteitsvereiste uit het lex certa-beginsel door de rechter als correctiemechanisme voor onvermijdelijke overlap ingezet worden. Op het moment dat er sprake is van een eenheid in tijd en plaats en de ratio tussen de strafbepalingen gelijkloënd

is, kan de eendaadse samenloopregeling worden toegepast. Enige afwijking in ratio is sinds 2017 geoorloofd mits het in essentie nog steeds om dezelfde feitencomplex gaat.

De delictsnorm van sexchatting is op zichzelf gezien voldoende duidelijk en nauwkeurig. In dat opzichte is aan het lex certa-beginsel voldaan en is voldoende voorzienbaar welke gedraging strafbaar is. Echter zie ik hier een knelpunt met de voorzienbaarheid in straf en het specificiteitsvereiste. Kijkend naar het delict 'sexchatting' in samenhang met andere gelijksoortige strafdelicten kan er sprake zijn van overlap in strafdelicten. De vraag die ik stel is of deze overlap in dit geval onvermijdelijk is. Zo kan een dader in zijn communicatie tekst en afbeelding combineren en zich in dit geval schuldig maken aan sexchatting en kinderpornografie of het aanbieden schadelijke visuele weergave aan een minderjarige onder de zestien jaren. De minister lijkt er zelf ook uit te gaan dat tekstuele communicatie gecombineerd wordt met een afbeelding. Toch stelt de minister deze gedragingen apart strafbaar. Mijns inziens komt de voorzienbaarheid in straf hier in het geding nu een dader zich met één handeling schuldig maakt aan meerdere strafbare feiten en het niet de bedoeling is dat ieder geval door de rechter afgehandeld dient te worden middels het correctiemechanisme uit artikel 55 e.v. Sr. Naar mijn idee heeft de wetgever zich dan niet voldoende ingespannen om onvermijdelijke overlap te voorkomen nu niet de rechter dit moet voorkomen maar de wetgever in het ontwerpstadium van de wetgeving. Ook blijkt het delict dan niet zodanig toegespitst waardoor het specificiteitsvereiste in het geding komt. Concluderend kunnen de onduidelijkheid in voorzienbaarheid in straf en het specificiteitsvereiste niet gerechtvaardigd worden met het legaliteitsbeginsel en het lex certa-beginsel. Het strafdelict 'sexchatting' staat dan in het licht van het legaliteitsbeginsel in samenhang met andere strafbare gedragingen op gespannen voet.

Literatuur- en jurisprudentielijst

Literatuur

Adolescentenstrafrecht 2014

Ministerie van Veiligheid en Justitie, 'Adolescentenstrafrecht. Aanpak met perspectief', WODC, Den Haag: februari 2014/J-22221, p. 1-19.

Altena 2016

J.G.H. Altena, *Het legaliteitsbeginsel en doorwerking van Europees recht in het Nederlandse materiële strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

Bleichrodt 2008

F.W. Bleichrodt, *Handboek strafzaken*, Deventer: Wolters Kluwer 2008.

Bleichrodt & Vegter 2013

F.W. Bleichrodt & P.C. Vegter, *Sanctierecht (Ons sanctierecht 3)*, Deventer: Kluwer 2013.

Budde & Lagerwey 2018

F. Budde & R. Lagerwey, 'Seks, ICT en het strafrecht', *PROCES: Tijdschrift voor Strafrechtspleging 2018*, 97(2), p. 79-85.

Cleiren e.a. 2019

C.P.M. Cleiren, J.M. ten Voorde, W. van Waas, 'Strafbaarstelling van sexchatting en sextortion onder de loep. De Meerwaarde van een empirisch perspectief', *Strafblad 2019* (2), p. 69-76.

Duker 2011

M.J.A. Duker, 'De samenloopregeling herijkt', *DD 2011/43*, p. 626-653.

Noyon/Langemeijer/Remmelink 1982

T.J. Noyon, G.E. Langemeijer, J. Remmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*, voortgezet door A.J.A. van Dorst, J.W. Fokkens, A.J.M. Machielse, Deventer: Kluwer 1982.

Franken 1995

A.A. Franken, *Hetzelfde feit: over samenloop van strafbare feiten en het non bis in idem-beginsel*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1995.

Gillespie 2013

A. Gillespie, 'Adolescents, Sexting and Human Rights', *Human Rights Law Review 2013*, afl. 13:4, p. 623-643.

De Graaf e.a. 2017

H. de Graaf, M. van den Borne, S. Nikkelen, D. Twisk en S. Meijer, 'Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017', *Rutgers/Soa Aids Nederland 2017*, p. 1-251.

Groenhuijsen 1987

M.S. Groenhuijsen, *Straf en wet. Beschouwingen over de betekenis van het legaliteitsbeginsel in het hedendaagse strafrecht, tegen de achtergrond van actuele legitimatieproblemen* (oratie Tilburg), Arnhem: Gouda Quint 1987.

Groenhuijsen & Kristen 2001

M.S. Groenhuijsen en F.G.H. Kristen, 'Het Bestimmtheitsgebot bepaald', *DD* 2001, p. 330-346.

Haveman 1998

R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer: Gouda Quint 1998.

Hazewinkel-Suringa's & Rimmelink 1996

J. Rimmelink, Mr. D. Hazewinkel-Suringa's, *Inleiding tot de studie van het Nederlands strafrecht*, Deventer: Gouda Quint 1996.

De Hingh 2018

A. de Hingh, 'Grooming in het wetsvoorstel Computercriminaliteit III. Over het verbod op sexchatten met kinderen, robots en politieambtenaren', *Computerrecht* 2018/162, afl. 4, p. 208-215.

De Hullu 2021

J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Kluwer 2021.

Kelk 2015

C. Kelk, 'Uitdijende strafbaarheid van onzedelijk handelen: Rode draad, Rechtsvorming door de Hoge Raad', *Ars Aequi* 2015, p. 520-527.

Van Kempen & Fedorova 2015

P.H.P.H.M.C. van Kempen, M.I. Fedorova, 'Duidelijk geformuleerde normen en voorzienbare strafbaarheid: lex certa beginsel', in: *"Foreign terrorist fighters": strafbaarstelling van verblijf op een terroristisch grondgebied*, Deventer: Wolter Kluwer 2015.

Kooij 2015

M.M.M. Kooij, 'Digitale kinderlokkerij: biedt art. 248e Sr bescherming?', *TPWS* 2015/3.

Kooijmans 2002

T. Kooijmans, *Op maat geregeld?* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2002.

Kool 2010

R.S.B. Kool, 'Better safe, than sorry? Over de legitimiteit van strafbaarstelling van seksueel corrumpen van minderjarigen en grooming', *DD* 2010/80, p. 1264-1294.

Kool 2011

R. Kool, Prevention by all Means? A Legal Comparison of the Criminalization of Online Grooming and its Enforcement. *Utrecht Law Review*, 7, 3, p. 46-69.

Kool & Lestrade, in T&C Strafrecht 2020

R.S.B. Kool & S.M.A. Lestrade, 'Commentaar op artikel 239 Sr', in: *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer (online via Kluwer Navigator, actueel tot 01-09-2021).

Lindenberg & van Dijk 2015

K. Lindenberg & A.A. van Dijk, *Herziening van de zedendelicten? Een analyse van Titel XIV, Tweede Boek, Wetboek van Strafrecht met het oog op samenhang, complexiteit en normstelling*, Groningen: Uitgeverij Paris 2015.

Lindenberg 2016

K. Lindenberg, 'De strafbaarheid van seksueel getint communiceren met minderjarigen in woord of geschrift. Over sexting, poging tot grooming en andere toenaderingen', *DD* 2016/4, p. 37-64.

Nan 2011

J.S. Nan, *Het lex certa-beginsel* (diss. Tilburg), Den Haag: Sdu 2011.

Nan 2015

J.S. Nan, 'De betekenis van artikel 7, eerste lid EVRM voor het Nederlandse sanctierecht', *Sancties* 2015/20, afl. 3, p. 138-151.

Ouwerkerk 2012

J.W. Ouwerkerk, 'Het feitsbegrip bij ne bis in idem en samenloop. Tussen nationale uitlegging en internationale verplichtingen', *DD* 2012/42, p. 490-507.

Pelser 2021

C.M. Pelser, 'Commentaar op artikel 55 Sr', in: C.M.P. Cleiren, J.H. Crijns en M.J.M. Verpalen (red.), *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2020 (online bijgewerkt tot 01-02-2021).

De Roos 1987

Th.A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten: een crimineel-politieke studie* (diss. Utrecht), Arnhem: Gouda Quint 1987.

Rozemond 1999

K. Rozemond, Legaliteit in het materiële strafrecht, *RM Themis* 1999.

Smit 1892

H.J. Smidt, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*, vijf delen, tweede druk herzien door J.W. Smidt, Haarlem 1891, 1892.

Ten Voorde 2012

J.M. ten Voorde, 'Aanzetten tot criteria voor strafbaarstelling van de voorfase' in: *Criteria voor strafbaarstelling in een nieuwe dynamiek: symbolische legitimiteit versus maatschappelijke en sociaalwetenschappelijke realiteit*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2012, p. 65-85.

Ten Voorde 2014

J.M. ten Voorde, 'Prohibiting Remote Harms. On Endangerment, Citizenship and Control', Utrecht: *Utrecht Law Review* 2014, p. 163-179.

Ten Voorde 2016

J.M. ten Voorde, 'Strafbaarstelling van nieuwe vormen van ongewenste seksuele gedragingen in Nederlandse zedenwetgeving', in: *Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland*, Den Haag: Boom Juridisch 2016.

Ten Voorde 2017a

J.M. ten Voorde, 'Digitale seksuele delicten in het straf- en strafprocesrecht', *PROCES: Tijdschrift voor Strafrechtspleging* 2017, 96(6), p. 407-421.

Ten Voorde 2017b

J.M. ten Voorde, 'Schade in de virtuele wereld: de casus virtuele grooming', *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 2017, 46(2), p. 177-195.

Zedner 2007

L. Zedner, Pre-crime and post-criminology? *Theoretical Criminology*, 11, 2, p. 261-281.

Jurisprudentie

EHRM

EHRM 26 april 1979, 6538/74, NJ 1980/146, m.nt. E.A. Alkema (*Sunday Times*).

EHRM 24 maart 1988, ECLI:CE:ECHR:1988:0324JUD001046583 (*Olsson/Sweden*).

EHRM, 25 mei 1993, 14307/88 (*Kokkinakis/Griekenland*).

EHRM (GK) 15 november 1996, nr. 17862/91 (*Cantoni/Frankrijk*).

EHRM 1 februari 2005, nr. 47579/99 (*Raichinov/Bulgaria*).

EHRM 25 juni 2009, nr. 12157/05 (*Liivik/Estonia*).

EHRM (GK) 17 mei 2010, nr. 36376/04 (*Kononov/Latvia*).

EHRM 11 april 2013, nr. 20372/11, ECLI:CE:ECHR:2013:0411JUD002037211 (*Vyerentsov/Ukraine*).

EHRM (GK) 21 oktober 2013, nr. 42750/09, EHRC 2014/32 m.nt. van Sasse van Ysselt (*Del Rio Prada/Spain*).

Hoge Raad

HR 19 juli 1921, NJ 1921.

HR 4 november 1929, NJ 1929.

HR 26 mei 1930, NJ 1930.

HR 12 februari 1932, ECLI:NL:HR:1932:BG9438, NJ 1932 (*Oude Kijk in 't Jatstraat arrest*).

HR 6 december 1960, NJ 1961, 54 (*Verhuiswagen arrest*).

HR 23 februari 1982, NJ 1982/647 (*Wits/Vitesse*).

HR 24 juni 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZD0773, NJ 1998, m.nt. 't Hart.
HR 31 oktober 2000, ECLI:NL:HR:2001:AA7954, NJ 2001, 14.
HR 28 mei 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE1490, NJ 2002, 483.
HR 30 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AQ0950.
HR 19 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS55556, NJ 2006, 10 m.nt. Mevis.
HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3140, NJ 2015/73, m.nt. N/ Keijzer.
HR 16 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:415, NJ 2016/177.
HR 20 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1111 tot en met ECLI:NL:HR:2017:1115, NJ 2019, 111 tot en met 115.
HR 31 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:2805, NJ 2018/121, m.nt. N. Rozemond.
HR 5 juni 2018, ECLI:NL:HR:2018:831.
HR 3 juli 2018, ECLI:NL:HR:2018:1068.
Concl. P-G Paridaens, ECLI:NL:PHR:2019:848, bij HR: 3 september 2019, nr. 18/00583.
HR 12 november 2019, ECLI:NL:HR:2019:1736, m.nt. N. Jörg.

Gerechtshof

Hof Leeuwarden 27 maart 2012, ECLI:NL:GHLEE:2012:BW0103.
Hof 's-Hertogenbosch, 13 december 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:5513.
Hof Amsterdam 14 december 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:4620.

Rechtbank

Rechtbank Oost-Brabant 13 juni 2013, ECLI:NL:RBOBR:2013:CA2959.
Rb. Gelderland 31 mei 2016, ECLI:NL:RBGEL:2016:3037.
Rb. Den Haag 5 oktober 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:11930.
Rb. Amsterdam 16 maart 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:1627.

Parlementaire stukken

Kamerstukken II 1984/85, 15 836, nr. 61b.
Kamerstukken II 1997/98, 25768, nr. 5.
Kamerstukken II 2008/09, 31810, nr. 3.
Kamerstukken II 2012/13, 33 580, nr. 4.
Kamerstukken II 2015/16, 29 279, nr. 300.
Kamerstukken II 2016/17, 29 279, nr. 394.
Kamerstukken II 2019/20, 29 279, nr. 592.
Kamerstukken II 2020/21, 34 843, nr. 44.